

Treball de fi de grau

Títol

Autor De

~~XXXXXX~~ Tutor De

Grau

Data

Full Resum del TFG

Títol del Treball Fi de Grau:

Autor/a:

Tutor/a:

Any:

Titulació:

Paraules clau (mínim 3)

Català:

Castellà:

Anglès:

Resum del Treball Fi de Grau (extensió màxima 100 paraules)

Català:

Castellà:

Anglès

Compromís d'obra original*

L'ESTUDIANT QUE PRESENTA AQUEST TREBALL DECLARA QUE:

1. Aquest treball és original i no està plagiat, en part o totalment
2. Les fonts han estat convenientment citades i referenciades
3. Aquest treball no s'ha presentat prèviament a aquesta Universitat o d'altres

I perquè així consti, afegeix a aquesta plana el seu nom i cognoms i la signatura:

***Aquest full s'ha d'imprimir i lliurar una còpia en mà al tutor abans la presentació oral**

Resum

La present investigació es proposa estudiar de quina manera la ficció contribueix a transmetre l'aprenentatge del gènere i, en concret, de la masculinitat, en tant que mitjà de comunicació i agent socialitzador. D'aquesta manera es pretén esbrinar quins són els mecanismes que permeten l'articulació d'una estesa idea compartida de què és la masculinitat a l'imaginari col·lectiu.

La realitat en la que germina la socialització dels individus es funda sobre un sistema patriarcal on la diferència biològica guia el desenvolupament social, sexual i identitari dels subjectes a la vida. La masculinitat hegemònica és el referent patriarcal i es caracteritza per oferir una visió androcèntrica del món basada en les idees d'autoritat i lideratge. En aquest escenari patriarcal es reproduïxen estructures de poder erigides sobre la desigualtat de gènere, on prima el predomini dels homes sobre les dones i on el propi col·lectiu dels homes obeeix a una sèrie de jerarquies llegides en clau d'ètnia, classe, orientació sexual, poder adquisitiu o *statu quo*, entre d'altres.

La masculinitat hegemònica invisibilitza tot un seguit d'identitats perifèriques, com la masculinitat femenina, que es veuen abocades a l'invisibilització. Sembla que no hi ha manera d'emparaular ni de concebre altres formes d'interpretar el gènere, perquè són estils de vida que s'escapen de la norma. La tirania del llenguatge evidencia que el que no pot ser nombrat no existeix: allò que s'escapa del llenguatge, senzillament no pot ser pensat.

Així, si aquestes *altres* formes d'interpretar el gènere no tenen nom, tampoc no tindran un espai propi. És per aquesta impossibilitat d'ocupar espais que una dona masculina serà assignada automàticament al gènere binari oposat, és a dir, a la masculinitat *pròpia* dels homes. És d'aquesta manera com les múltiples significacions humanes queden reduïdes a binomis bàsics (home/dona, homo/hetero) que perpetuen les normes de gènere tradicionals.

UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA

Masculinitats i ficció: el cas de 'Tomboy'

Treball de Fi de Grau

Tutora: Patrícia Lázaro Pernias

Autora: Leire Giral Aguirre

NIA: 1269663

Grau de Periodisme · Juny de 2014 · Curs 2013/2014

Masculinitats i ficció: el cas de Tomboy

¿De què et serveix ser un nen si hauràs de créixer per ser un home?

Gertrude Stein

Sumari

1. Introducció general	3
2. Objecte d'estudi i objectius principals	5
3. Marc teòric	6
3.1. Breu introducció	6
3.2. Goffman i l'univers conceptual	7
4. Aproximacions a la societat patriarcal	9
4.1. Què diu el diccionari?	9
4.2. Engels, Bachofen i els orígens de la família	10
4.3. Kate Millet: el sexe i el domini, una relació sesgada	12
4.4. Kaufman, Benjamin i el patriarcat impersonal	16
5. Aproximacions al sexe, el gènere i la socialització	17
5.1. Butler: fi de les oposicions binàries i teoria <i>queer</i>	17
5.2. Realitat, socialització, identitat	19
5.3. Assignació de la masculinitat i paper sexual	21
6. Aproximacions a la masculinitat	25
6.1. Emersió a l'esfera acadèmica: l'estudi de Kimmel	25
6.2. La 'masculinitat hegemònica' de Connell	28
7. Masculinitats, en plural	31
7.1. L'homosexualitat masculina com a desestabilitzador social	32
7.2. Homoerotismes literaris	33
7.3. La ploma igualitària de Herman Melville	35
7.4. <i>Billy Budd, Sailor</i> : desfibrilador polític, social i sexual	37
8. Masculinitat femenina	43
8.1. Judith Halberstam: epistemologia <i>tomboy</i>	43
8.2. El manifest contrasexual de Beatriz Preciado	47
9. Treball empíric	49
9.1. Hipòtesi de treball	49
9.2. Metodologia: grup de discussió	49
9.3. Hipòtesis d'investigació	51
9.4. Procés de recerca	51
9.5. Descripció de la sessió	54
9.6. Anàlisis	57
9.7. Resultats	63
9.8. Limitacions	65
10. Conclusions	66
11. Bibliografia	68
12. Annexos	70

1. Introducció general

El següent treball teòric sorgeix d'una senzilla pregunta d'investigació: per què es manté el sistema tradicional de masculinitat? A la qual s'afegeix un segon qüestionament: quina és la contribució de les ficcions a l'hora de perpetuar-la? Així, la present investigació es proposa estudiar de quina manera la ficció contribueix a transmetre l'aprenentatge del gènere i, en concret, de la masculinitat, en tant que mitjà de comunicació i agent socialitzador. D'aquesta manera es pretén esbrinar quins els mecanismes que permeten l'articulació d'una estesa idea compartida del què és la masculinitat a l'imaginari col·lectiu.

A l'hora d'estudiar la transmissió de la masculinitat des de la ficció és imprescindible aproximar-se a la realitat en la que germina la socialització dels individus, un procés basat en un sistema patriarcal on la diferència biològica guiarà el desenvolupament social, sexual i identitari dels subjectes en el viatge de la vida. La masculinitat hegemònica s'erigeix així com el referent del patriarcat, i es caracteritza per oferir una visió androcèntrica del món on governen les idees d'autoritat i lideratge. És en aquest escenari patriarcal i androcèntric on es reproduïxen estructures socials i de poder basades en la desigualtat de gènere, on prima el predomini dels homes sobre les dones, i on el propi col·lectiu dels homes obeeix a una sèrie de jerarquies llegides en clau d'ètnia, classe, orientació sexual, poder adquisitiu o *statu quo*, entre d'altres.

Pel que fa a l'estructura del treball, val a dir que es compona de dos grans blocs: un teòric i l'altre empíric. A la primera part es traça una panoràmica dels elements que configuren la masculinitat, com ara aproximacions teòriques al patriarcat, a la socialització, als binarismes de gènere i als rols sexuals per passar definitivament a l'estudi de la masculinitat hegemònica. Són d'una importància neuràlgica les aportacions d'acadèmics que deconstrueixen la idea de la masculinitat tradicional per tal d'obrir els horitzons de les diferents masculinitats que existeixen. En aquest sentit és elemental l'anàlisi literari de Rodrigo Andrés, qui argumenta que l'obra de Herman Melville s'inscriu en una tradició

literària d'amor entre homes que qüestiona els valors jeràrquics del sistema patriarcal i que actua potencialment com a vehicle per a la creació d'una societat més igualitària.

No obstant això, i relacionant la part teòrica amb el treball empíric, es indispensable indagar en el concepte de 'masculinitat femenina' acunyat per Judith Halberstam, la qual critica que la masculinitat és percebuda com una exclusivitat dels homes i que, per tant, s'invisibilitzen totes les identitats perifèriques. Aquest és el cas de les dones masculines o de les *tomboy*, nenes amb comportaments i actituds típicament associades a la masculinitat tradicional.

Per la seva banda, l'apartat empíric del treball consisteix a deconstruir la idea de masculinitat hegemònica a través d'un grup de discussió, amb l'objectiu final de desnaturalitzar els binomis de gènere i visibilitzar les diferents masculinitats, en particular la masculinitat femenina. La investigació girarà entorn les reaccions que suscitarà el visionat de *Tomboy*, pel·lícula francesa dirigida per Céline Sciamma que configura un relat rodó sobre els miralls de la identitat, les normes de gènere i on la protagonista voldrà encarnar l' arquetip masculí jugant a fútbol, escopint, defensant els dèbils, barallant-se i enamorant-se d'una noia. El grup de discussió estarà constituït per set persones d'entre vint i vint-i-quatre anys, desconegudes entre elles i on el grau d'heterogeneïtat sigui el màxim possible pel que fa a l'edat, el sexe i el perfil.

2. Objecte d'estudi i objectius principals

L'objecte d'estudi la masculinitat tradicional analitzada des de la perspectiva feminista i posant el focus en el paper que desenvolupen les ficcions literàries i fílmiques a l'hora de transmetre les creences, els valors, els símbols i els significats que s'associen acríticament a la masculinitat. Tal i com exposa Àngels Carabí¹, la hipòtesi és que els textos literaris i fílmics són dos dels camps simbòlics que més influeixen en la construcció dels models de gènere i, per tant, materials idonis per analitzar.

L'objectiu general de la investigació és analitzar l'impacte de la ficció en la transmissió de la masculinitat. Per a esbrinar-lo, cal fixar una sèrie d'objectius específics que, en aquest cas, es basen en:

- Descriure els valors associats a la masculinitat hegemònica exposats per Robert Connell i articulats entorn l'hegemonia, l'autoritat, la subordinació, la complicitat i la marginació.
- Indagar en el concepte de les masculinitats plurals i visibilitzar la masculinitat dels homes homosexual i la masculinitat femenina com a identitats sexuals i de gènere perifèriques.
- Explicar les alternatives de masculinitat que s'han gestat des de les ficcions literàries, agafant com exemple l'estudi de Rodrigo Andrés sobre l'obra de Herman Melville per tal de desnaturalitzar l'omnipresència de la masculinitat tradicional en els relats fictivals.
- Relacionar la categorització de la masculinitat hegemònica exposada per Robert Connell amb el personatge de Michael/Laura, protagonista de la pel·lícula *Tomboy*, amb la pretensió de deconstruir la masculinitat tradicional i anar més enllà del binomi reduccionista home/dona, hetero/homo.

¹ CARABÍ, A. (2003). *Construyendo nuevas masculinidades: la representación de la masculinidad en la literatura y el cine de los Estados Unidos (1980 - 2003)*. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, Instituto de la Mujer

3. Marc teòric

3.1. Breu introducció

A l'hora d'estudiar la transmissió de la masculinitat des de la ficció, és imprescindible aproximar-se a la realitat en la que germina la socialització dels individus. Aquest procés es basa en un sistema patriarcal on la diferència biològica (binomi mascle/femella) és la bruiola que guiarà el desenvolupament social, sexual i identitari dels subjectes en el viatge de la vida. La masculinitat hegemònica és l'essència i el referent de la societat patriarcal, i es caracteritza per oferir una visió androcèntrica del món basada en les idees d'autoritat i lideratge. És en aquest escenari patriarcal i androcèntric on es reproduïxen estructures socials i de poder basades en la desigualtat de gènere, on prima el predomini dels homes sobre les dones, i on el propi col·lectiu dels homes obeeix a una sèrie de jerarquies llegides en clau d'ètnia, classe, orientació sexual, poder adquisitiu o *statu quo*, entre d'altres. D'aquesta manera el sexisme es perfila com un limitador *natural* que redueix les possibilitats de les persones per desenvolupar les seves capacitats, convertint-se en una traba per a la llibertat individual i col·lectiva i reduint les múltiples significacions humanes a dualitats bàsiques (home/dona, masculí/femení, bo/dolent, normal/diferent, blanc/negre, hetero/homo).

Una de les esferes humanes on més s'expliciten els models de gènere són les pròpies creacions humanes. Al respecte, l'escriptora Kate Millet està convençuda que la crítica literària és una tasca que no ha de reduir-se a un simple testimoni d'adulació, sinó que permet "captar els reflexos ben definits que la literatura ofereix d'aquella vida que descriu, interpreta i fins i tot deforma"². De la mateixa manera, i tal i com exposa Àngels Carabí³, els textos literaris i fílmics són dos dels camps simbòlics que més influeixen en la construcció dels models de gènere i, per tant, idonis per analitzar. És per això que l'estudi que s'ofereix a continuació es vertebrava al voltant d'una teoria política -el feminisme-, uns fets socials i

² MILLET, K. (1970). *Política sexual*. Madrid. Ediciones Cátedra, pp. 28

³ CARABÍ, A. (2003). *Construyendo nuevas masculinidades: la representación de la masculinidad en la literatura y el cine de los Estados Unidos (1980 - 2003)*. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, Instituto de la Mujer

identitaris -el procés de socialització i l'adequació als models de gènere hegemònics-, una norma de masculinitat -la masculinitat hegemònica- i una tradició literària -encapçalada per autors compromesos amb els valors democràtics d'igualtat com Herman Melville o Walt Whitman- que construeix un model de masculinitat alternatiu al discurs hegemònic, substituïnt l'autoritat, la competència i el lideratge entre homes per l'afectivitat i la comunicació no entre cossos, sinó entre persones.

No obstant, per a la investigació pràctica del treball ha estat indiscutiblement necessària l'aportació teòrica de Judith Halberstam, qui amb el seu estudi sobre la masculinitat femenina obre tot un horitzó de possibilitats a l'hora de concebre els processos d'identificació simbòlica, remarcant la definitòria influència que les ficcions -i, en conseqüència, els mitjans de comunicació- projecten sobre els desitjos humans.

3.2. Goffman i l'univers conceptual

El dibuix teòric del següent treball s'inspira en la teoria de l'enquadrament o del *framing* del sociòleg Erving Goffman⁴, un dels pares del corrent sociològic de l'interaccionisme simbòlic, encarragat d'estudiar la influència dels significats i dels símbols sobre l'acció i l'interacció humana. La teoria del *frame* apunta que "les definicions d'una situació es construeixen d'acord amb principis organitzatius que governen els esdeveniments, al menys els socials, i la nostra implicació en ells"⁵. D'aquesta manera el *frame* s'articula com l'univers conceptual que dóna sentit als esdeveniments que ens envolten i des dels quals s'organitzen la percepció i la interpretació dels mateixos, una cosmovisió sempre sotmesa a una redefinició constant exigida pel caràcter dinàmic i canviant de la realitat i de la història. La idea del *frame* com a fòrmula de transmissió des de la qual es mira la realitat i que és compartida pel gruix de la societat lliga, en part, amb el concepte de 'sentit comú' acunyat pel filòsof italià Antonio Gramsci⁶: una concepció del món absorbida acríticament pels

⁴ GOFFMAN, E. (2001). *Frame analysis: los marcos de la experiencia*. Madrid: CIS

⁵ SÁDABA, T. (2001). *Origen, aplicación y límites de la 'teoría del encuadre' (framing) en comunicación*. Pamplona: Comunicación y Sociedad, 14 (2), pp. 143-175

⁶ GRUPPI, L. (1978). *El concepto de hegemonía en Gramsci*. México: Ediciones de Cultura Popular, pp. 7-24 i 89-111

diversos sectors socials i culturals en els que es desenvolupa l'individualitat moral dels individus. Són, en definitiva, els tòpics sobre els quals s'edifiquen les idees, cosmovisions i creences humanes. Llocs comuns, la raó de ser dels quals és que són compartits acríticament pel gruix social.

4. Aproximacions a la societat patriarcal

4.1. Què diu el diccionari?

RAE - Patriarcado

1. *m.* Dignidad de patriarca
2. *m.* Territorio de la jurisdicción de un patriarca.
3. *m.* Tiempo que dura la dignidad de un patriarca.
4. *m.* Gobierno o autoridad del patriarca.
5. *m. Sociol.* Organización social primitiva en que la autoridad es ejercida por un varón jefe de cada familia, extendiéndose este poder a los parientes aun lejanos de un mismo linaje.
6. *m. Sociol.* Período de tiempo en que predomina este sistema.

IEC - Patriarcat

- 1 1 *m.* [LC] [RE] Dignitat, càrrec, de patriarca.
- 1 2 *m.* [LC] [RE] Jurisdicció d'un patriarca.
- 2 *m.* [AN] Forma d'organització social que dóna la màxima autoritat social i política al pare.

Patriarcat, del llatí *patriarcha*: *patría* (família, cla) i *archô* (govern). És el govern de la família, o millor dit: del cap de família. La primera accepció de la Real Academia Española (RAE) per l'esmentat terme remet a un valor inherent a l'ésser humà: la dignitat. Excepte la segona i quarta admissió -referents al territori de jurisdicció d'un patriarca i al seu govern i autoritat, respectivament-, les definicions del patriarcat fan referència a termes intangibles, conceptes abstractes que abracen des del temps de govern fins un tipus d'organització social 'primitiva' exercida pel mascle líder de família. Les reminiscències del patriarcat semblen ser primitives. Com si fossin fòssils, vestigis d'un temps on la família era la única institució social organitzada. Per la seva banda, l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) comulga amb la primera, segona i cinquena accepció de la RAE. Patriarcat, la dignitat d'un patriarca, la seva jurisdicció. Patriarcat, la forma d'organització social on predomina el pare.

Ambdós diccionaris coincideixen amb les respectives admissións pel terme 'patriarca'. Mentre la RAE ho defineix com la "persona que por su edad y sabiduría ejerce autoridad en una familia o en una colectividad", l'IEC ho determina com "l'home que és cap de família especialment molt extensa". L'evocació a termes bíblics són propis i constitutius del patriarcat, sent el patriarca el cap de família abans de Moisès, segons la Bíblia (o d'Abraham, en el cas jueu). D'aquí es desprèn que els valors associats al patriarca girin al voltant de l'autoritat moral i de la saviesa, pròpia de l'home.

4.2. Engels, Bachofen i els orígens de la família

En l'òrbita acadèmica la gestació dels orígens del terme 'patriarcat' s'origina en el si de l'antropologia per designar l'ordre social que estructura el parentesc, la transmissió i l'herència del poder seguint la línia dels homes. Al segle XIX, el filòsof Friedrich Engels⁷ afirmava que la germinació del patriarcat es trobava estretament lligada a l'abandonament de la vida sexual comunitària i a l'adopció d'unes formes d'associació sexual - l'emparellament i la monogàmia- basades en la possessió exclusiva de la femella per part del mascle⁸. En les seves pròpies paraules, "l'estudi de la història primitiva ens revela un estat de coses on els homes practiquen la poligàmia i les dones la poliandria i que, per consegüent, els fills d'uns i altres es consideren comuns"⁹. No obstant, "el cercle comprès a l'unió conjugal, que era molt ampli originàriament, s'estreny cada cop més fins que, per últim, només comprèn la parella aïllada que predomina avui"¹⁰.

Un dels inspiradors d'Engels fou el sociòleg suís Johann Bachofen, qui va tractar de descriure en els mites religiosos i en la literatura les possibles interpretacions político-

⁷ ENGELS, F. (2010). *El origen de la familia, la propiedad privada y el Estado*. Biblioteca Pensamiento Crítico, Diario Público

⁸ Segons la definició d'Engels, en el matrimoni per parelles l'home pot entaular altres relacions sexuals, mentre la dona no té semblant privilegi

⁹ ENGELS, F. (2010). *El origen de la familia, la propiedad privada y el Estado*. Biblioteca Pensamiento Crítico, Diario Público. pp 46

¹⁰ ENGELS, F. (2010). *El origen de la familia, la propiedad privada y el Estado*. Biblioteca Pensamiento Crítico, Diario Público. pp 47

sexuals dels fenòmens biològics. Després de recopilar nombrosa documentació, Bachofen¹¹ es va proposar demostrar que la maternitat és la font de la societat humana, de la religió, la moralitat i del bon fer. El sociòleg va formular quatre fases de l'evolució cultural:

- Hetairisme¹². Un període 'telúric', nòmada i salvatge caracteritzat pel comunisme i el poliamor, on la divinitat predominant fou una proto-Afrodita terrenal (deessa de la luxúria, la bellesa, l'atracció sexual -que no amor- i de la reproducció).
- *Das Mutterrecht*¹³. Una fase 'lunar' matrifocal basada en l'agricultura i caracteritzada per l'aparició de la llei i dels cultes místics a l'inframón, on segons Bachofen la divinitat més influent va ser una prematura Deméter (deessa grega de l'agricultura, protectora del matrimoni, cicle vivificador de la vida i la mort).
- La dionisíaca¹⁴. Una etapa transitòria on les tradicions foren masculinitzades en la mesura que el patriarcat emergia, i on el Dionís original era el Déu més venerat (déu del vi, inspirador de la cultura ritual i de l'èxtasi).
- L'apolínia¹⁵. És la fase 'solar' patriarcal, on tot rastre de la societat matrifocal i del passat dionisiac fou suprimit. Apolo era en aquesta etapa la divinitat més adorada (Déu de la bellesa, la perfecció, l'harmonia, l'equilibri i de la raó).

Aquest darrer cicle, d'acord amb els postulats de Bachofen, cimentà les arrels de la civilització moderna. El sociòleg suís incidia, en definitiva, en la idea que el descobriment de la maternitat era un dels factors que més relació semblaven tenir amb el patriarcat. Amb tot, tant els mites religiosos com els lligams de parentesc -dos fenòmens socials fortament arrelats en les civilitzacions humanes- poden considerar-se vestigis de l'actual sistema patriarcal. No serà fins ben entrat el segle XX que una escriptora feminista capgirarà el

¹¹ BACHOFEN, J.J. (1987). *El matriarcado: una investigación sobre la ginecocracia en el mundo antiguo según su naturaleza religiosa y jurídica*. Madrid, Ediciones Akal

¹² BACHOFEN, J.J. (1987). *El matriarcado: una investigación sobre la ginecocracia en el mundo antiguo según su naturaleza religiosa y jurídica*. Madrid, Ediciones Akal, pp.49

¹³ BACHOFEN, J.J. (1987). *El matriarcado: una investigación sobre la ginecocracia en el mundo antiguo según su naturaleza religiosa y jurídica*. Madrid, Ediciones Akal, pp.53

¹⁴ BACHOFEN, J.J. (1987). *El matriarcado: una investigación sobre la ginecocracia en el mundo antiguo según su naturaleza religiosa y jurídica*. Madrid, Ediciones Akal, pp.55

¹⁵ BACHOFEN, J.J. (1987). *El matriarcado: una investigación sobre la ginecocracia en el mundo antiguo según su naturaleza religiosa y jurídica*. Madrid, Ediciones Akal, pp.64

concepte del patriarcat, remarcant-lo com el fonament de la dominació dels homes sobre les dones i advertint que els costums sexuals revesteixen relacions de domini impregnades de política.

4.3. Kate Millet: el sexe i el domini, una relació sesgada

Cal contextualitzar l'estudi de Millet en el si de la segona ona de moviments feministes que emergeixen a la dècada dels anys seixanta i setanta als Estats Units, afavorits per l'eclosió de diversos moviments socials (moviment dels Drets Civils, contra la Guerra del Vietnam, estudiantils o contra-culturals) que trastocquen els ciments de les societats occidentals. En aquest sentit, i subratllant l'influència del moviment dels Drets Civils, la pròpia Millet apunta que "als Estats Units, els esdeveniments recents ens han obligat a admetre que la relació racial és un nexa polític que implica el control general d'una col·lectivitat per damunt una altra, definint-se ambdues col·lectivitats per factors hereditaris"¹⁶. Queda clar que la realitat històrica i social dels anys setanta al nord d'Amèrica, caracteritzada per la segregació racial, sexual i de classes, implica en l'esfera acadèmica i social un qüestionament de les relacions humanes en molts àmbits de la vida. Així, es fa patent que les aportacions sociològiques de Millet s'enmarquen dintre una teoria política conscient de que el sistema sobre el qual s'erigeixen les relacions humanes es basa en la desigualtat social, la separació sexual i la diferenciació de les jerarquies. O el que és el mateix: en un sistema patriarcal.

El 1970 arriba a les llibreries *Sexual Politics*, una obra signada per l'aleshores desconeguda Kate Millet que va suposar una alenada d'aire fresc a les diverses corrents feministes, especialment la radical. El llibre es va configurar com un dels primers escrits que senyalaven el patriarcat com un sistema de dominació on un col·lectiu -els homes- detenta una sèrie de privilegis (socials, polítics, econòmics, intel·lectuals, sexuals i polítics) sobre la resta de grups supeditats a l'autoritat patriarcal. Més concretament, l'anàlisi de Millet enfatitza les vinculacions entre la diferència sexual i les relacions de poder, partint de la

¹⁶ MILLET, K. (1970). *Política sexual*. Madrid, Editorial Cátedra, pp. 69

base que el sexe revesteix un caràcter polític que sol passar desapercebut. D'aquí el sentit que desprèn la famosa consigna feminista “el personal és polític”: Millet identifica com centres de dominació patriarcal diverses esferes de la vida, com la sexualitat o la família, que fins aleshores havien quedat recloses sota el paraigües de la privacitat. Si es pren per certa la lògica de pensament de Millet, la política és sexual. I si la política és sexual, el patriarcat, en tant que legitimador de l'ordre social establert, és un sistema de dominació sexual que avala un seguit de submissions llegides en clau de classe, ètnia, edat i estudis, entre d'altres.

D'acord amb les afirmacions de Millet, és indispensable esclarir i dotar de sentit el vocable ‘política’. L'escriptora feminista l'entèn com el conjunt de relacions i compromisos estructurats al voltant del poder, en virtut del qual un conjunt de persones queden sota el control d'un altre grup¹⁷. És a dir, per a Millet *política* són totes aquelles estratègies destinades a mantenir un sistema de dominació. El seu objectiu no és altre que demostrar que el sexe és una categoria social impregnada de política, concebint una teoria que estudia les relacions de poder en un terreny menys convencional -el sexe- que al que acríticament la societat limita la política -sistemes de govern, presidents, parlaments, partits-. Millet, doncs, es proposa demostrar que els costums sexuals constitueixen, i han constituït sempre, relacions de domini i subordinació entre éssers humans.

La seva primera argumentació apel·la a la construcció patriarcal dels temperaments humans, reduïts al binomi ‘masculí/femení’ per definir les múltiples personalitats dels individus. El caràcter, el rol i la posició social s'encorseten dintre els paràmetres del sistema patriarcal, i són interioritzats pels subjectes a través d'un procés de socialització diferenciat en funció del sexe. En paraules de Millet, “el temperament es desenvolupa d'acord amb certs estereotips -‘masculins’ i ‘femenins’- característics de cada categoria sexual, basats en les necessitats i en els valors del grup dominant i dictats per els seus membres en funció del que més aprecien en si mateixos i del que més els convenç exigir dels seus subordinats: l'agressivitat, la intel·ligència, la força i l'eficàcia en l'home; la

¹⁷ MILLET, K. (1970). *Política sexual*. Madrid, Editorial Cátedra, pp. 68

passivitat, la ignorància, la docilitat, la 'virtut' i la inutilitat en la dona¹⁸".

La línia de pensament en la que s'engloben aquestes exigències socials diferenciades per sexe troba un dels seus inspiradors en Sigmund Freud. I és que l'ideòleg del psicoanàlisi parteix d'una definició negativa de la dona, basant els seus postulats en que ella no és un mascle i que, per tant, 'careix' de penis. D'aquí es desprèn la idea que el referent universal per Freud és l'home i, per tant, el temperament associat al seu sexe: la masculinitat. Freud suposa a continuació que el descobriment dels seus propis genitals representa per a la nena una terrible catàstrofe, una tràgica experiència original responsable de la majoria dels seus trets temperamentals: nèixer dona, un fet que per a Freud equival a arribar al món 'castrada'. Davant això, Millet estableix com a arrels d'aquesta interpretació dues opcions: o la virilitat és un fenomen superior per naturalesa, o bé la dona es considera erròniament inferior. En el fons, Millet critica que Freud ignoràs el fet que la dona neix femella en una cultura orientada cap allò masculí i propensa a projectar els seus propis valors sobre l'anatomia¹⁹.

El matís amb el que Millet descriu la crítica al pensament freudià dóna una de les claus del patriarcat i de l'esfera simbòlica que l'acompanya: 'la cultura patriarcal està orientada cap allò masculí', explica l'escriptora. Els tres termes clau -*cultura*, *patriarcal* i *masculí*- donen suficients pistes com per aventurar que, d'acord amb Millet, la societat patriarcal es funda en interpretacions de camps simbòlics -com la cultura- que emeten discursos de poder -patriarcat- on el marc de referència i a partir del qual es jerarquitzava l'ordre social és la masculinitat.

Però la influència del patriarcat va més enllà del caràcter que la socialització impregna a l'individu en funció del seu sexe. Les lleis patriarcales també engloben un paper sexual, és a dir, tot un seguit de codis de conductes, actituds i activitats on a la dona se li assignen els serveis domèstics, reproductius i afectius, mentre l'home pot veure realitzats els seus

¹⁸ MILLET, K. (1970). *Política sexual*. Madrid, Editorial Cátedra, pp.72

¹⁹ MILLET, K. (1970). *Política sexual*. Madrid, Editorial Cátedra, pp.323

interessos i la seva ambició en tots els altres camps de la productivitat humana²⁰. Millet subscriu el que les tesis inicials argumentaven sobre el patriarcat: que gravita sobre la institució de la família. I és que l'estirp és un mirall de la societat i un nexa d'unió amb ella al fer de medidora entre l'individu i l'estructura social, ja que la família i els papers que implica són una *re-producció* de la societat patriarcal. Millet va més enllà i denuncia que la família no només incita els seus membres a adaptar-se i cenyir-se als models socials imperants, sinó que "facilita el govern de l'Estat patriarcal, que dirigeix els seus ciutadans a través dels caps de família"²¹. Heus aquí una evocació als orígens religiosos i mítics del patriarcat: els caps de família, la figura de l'home protector que, a través d'un acord matrimonial, disposa en exclusiva d'una dona -consorci sexual- que s'encarregarà de fundar una família, cuidar la casa i donar amor -tasques sexuals, domèstiques i afectives-. I és que la principal aportació de la família al patriarcat és la socialització dels fills d'acord amb les actituds dictades per l'ideologia patriarcal al voltant del paper, el temperament i la posició de cada categoria sexual.

La família es perfila, doncs, com el paraigües que aglutina la reproducció i la socialització primària dels individus. L'afirmació d'aquestes dues funcions socials de la família s'articulen segons el 'principi de legitimitat' acunyat per Malinowski, segons el qual "cap nen ha de portar-se al món sense que un home -un només- assumeixi el paper de pare sociològic"²². L'anàlisi de Millet explicita que, a través d'aquesta "prohibició universal", el patriarcat promulga que tant la posició del fill com la de la mare depenen de la presència d'un home. En paraules de Millet, "la figura masculina adopta dintre i fora de la família una força ideològica i material inquebrantable des de que les persones que estan al seu càrrec depenen, alhora, de la seva posició social i del seu poder econòmic"²³.

Val a dir que, si bé els progenitors poden divergir en el sentit dels valors culturals, l'homogeneïtat social es reforça gràcies als altres agents socialitzadors, com són les amistats, l'escola o els mitjans de comunicació.

²⁰ MILLET, K. (1970). *Política sexual*. Madrid, Editorial Cátedra, pp. 72

²¹ MILLET, K. (1970). *Política sexual*. Madrid, Editorial Cátedra, pp. 83

²² MALINOWSKI, B. (1962). *Sex, culture and myth*. New York Harcourt, pp.62

²³ MILLET, K. (1970). *Política sexual*. Madrid, Editorial Cátedra, pp.87

4.4. Kaufman, Benjamin i el patriarcat impersonal

L'amplitud de variables a l'hora d'abracar l'estudi del patriarcat fa impossible sintetitzar totes les corrents en aquest treball teòric. No obstant, s'ha destacat el fort arrelament i la bona posició de la que gaudeix el patriarcat en l'ordre social establert: la influència religiosa a l'instaurar l'autoritat moral al voltant de la figura del patriarca, líder de la família; la gravitació del patriarcat sobre la institució de la família, la qual assegura la reproducció i la socialització patriarcal dels individus; els diferents temperaments, caràcters, papers i rols imposats als individus en funció del seu sexe; i la influència de la resta d'agents socialitzadors a l'hora d'uniformar els paràmetres socials que regeixen la vida individual.

Malgrat l'estrepitosa influència de la figura masculina com a perpetuadora de l'ordre patriarcal, alguns autors més recents amplien l'espectre del patriarcat a totes les activitats humanes, emfatitzant el caràcter impersonal i instrumental de les estructures de control i dominació. És el cas de Kaufman, qui declara que "tot i que a vegades aquest control s'hagi simbolitzat i personificat en el pare individual -patriarcat, per definició-, és més important emfatitzar que les estructures patriarcals d'autoritat, dominació i control es troben disseminades a totes les activitats socials, econòmiques, polítiques i ideològiques, i en les nostres relacions amb la naturalesa."²⁴ Benjamin comulga amb aquest pensament, advertint que la forma de dominació d'aquesta època no s'expressa directament, sinó "indirectament com la transformació de totes les relacions i activitats en fòrmules objectives, instrumentals i impersonals"²⁵.

Amb tot, s'ha de concebir el patriarcat com una estructura de poder que assegura la dominació d'un grup de persones sobre altres col·lectivitats marginades. El control i la influència del patriarcat van més enllà de la figura del cap de família, ja que totes les relacions i les activitats humanes tenen cabuda sota el seu empar. Entre elles, la concepció del desig, l'assignació de gènere o l'identificació sexual.

²⁴ KAUFMAN, M. (1989). *Hombres: placer, poder y cambio*. Santo Domingo, Colección Teoría, pp.12

²⁵ BENJAMIN, J.(1978). *Authority and the family revisited*. *New German Critique*,(13), pp. 35-57

5. Aproximacions al sexe, el gènere i la socialització

5.1. Butler: fi de les oposicions binàries i teoria *queer*

Quan Michael Kaufman²⁶ diu que el feminisme s'ha preocupat des del principi per distingir entre sexe i gènere, està dedicant un enginyós cluc d'ull a l'impeccedera Simone de Beauvoir²⁷. La mítica frase que la filòsofa francesa deixà per a la posteritat va encetar una línia de pensament logomític, constructiu, feminista, alliberador, dinàmic, trencador. *No es neix dona, s'arriba a ser-ho*. D'aquesta manera, s'explicitava que les diferències estrictament biològiques -el sexe- constitueixen només la base per a l'estructuració social del gènere, que des dels postulats de Beauvoir es concebia com una construcció cultural.

No era res especialment 'nou'. Tradicionalment el construccionisme social ja parlava de la construcció del gènere, és a dir, que les categories d'allò 'masculí' i 'femení' són rols de gèneres construïts culturalment, i no rols d'assignació natural que depenen del destí biològic. Malgrat l'enorme acceptació social i acadèmica de la construcció social del gènere i de la potència teòrica del constructivisme social, als anys seixanta va aparèixer una fornada d'autors aglutinats sota el paraigües del corrent post-estructuralista. Els punys de Lacan, Foucault, Barthes o Lévi-Strauss varen rebatre els postulats constructivistes i mostraren una preocupació general per identificar i questionar les jerarquies implícites en la identificació d'oposicions binàries que regien la vida humana, inclòs el sexe. És precisament en aquest camp on les recents aportacions de la filòsofa Judith Butler són essencials a l'hora de desmitificar el sexe com la base natural del gènere.

A la seva obra *El género en disputa*²⁸ l'autora, influenciada pel qüestionament postestructural dels dualismes que governen la vida, planteja que la idea del sexe com quelcom natural s'ha configurat dintre la pròpia lògica del binarisme del gènere. Aquest plantejament de Butler, a partir del qual tant el sexe com el gènere són radicalment

²⁶ KAUFMAN, M. (1989). *Hombres: placer, poder y cambio*. Santo Domingo, Colección Teoría, pp.22

²⁷ BEAUVOIR, S. (2005). *El segundo sexo*. Editorial Cátedra

²⁸ BUTLER, J. (1999). *El género en disputa: el feminismo y la subversión de la identidad*. Barcelona: Paidós

desnaturalitzats, va desestabilitzar les categories universals de 'dona', 'home', 'masculí' o 'femení', i va ajudar a l'impuls i l'expansió dels anomenats moviments *queer*. I és que els estudis de Butler són la pedra angular de la *teoria queer*, la qual afirma que els gèneres, les orientacions i les pròpies identitats sexuals de les persones són el resultat d'una construcció social múltiple, rebutjant la classificació dels individus en categories universals i fixes fundades sobre dualismes construïts per oposició (home/dona, heterosexual/homosexual).

És inqüestionable que Butler rebutja la cadena causal entre sexe, gènere i sexualitat. En les seves pròpies paraules, "la hipòtesi d'un sistema binari de gèneres sosté de manera implícita l'idea d'una relació mimètica entre gènere i sexe, on el gènere reflexa el sexe o està limitat per ell"²⁹. Per a Butler, la distinció sexe/gènere mostra una discontinuïtat entre cossos sexuats i gèneres construïts culturalment. "Si presuposem l'estabilitat del sexe binari, no està clar que la construcció d'*homes* donarà com a resultat únicament cossos masculins o que les *dones* interpretin només cossos femenins"³⁰. Segons la filòsofa post-estructuralista, quan el gènere es concep com una mera construcció cultural -i, per tant, com quelcom independent del fins aleshores 'irrefutable destí biològic' del sexe- el gènere passa a ser quelcom ambigu, amb el resultat que "*home* i *masculí* poden significar tant un cos de dona com un d'home, i *dona* i *femení* tant un d'home com un de dona"³¹.

Per a Butler el gènere no ha de ser vist *només* com una inscripció cultural del significat en un sexe predeterminat, sinó que també indica l'aparell de producció mitjançant el qual es determinen els sexes en sí. "El gènere és el mitjà discursiu/cultural a través del qual la 'naturalesa sexuada o 'un sexe natural' es forma i estableix com 'prediscursiu', anterior a la cultura, una superfície políticament neutral sobre la qual actua la cultura"³². Amb això

²⁹ BUTLER, J. (1999). *El género en disputa: el feminismo y la subversión de la identidad*. Barcelona: Paidós, pp. 54

³⁰ BUTLER, J. (1999). *El género en disputa: el feminismo y la subversión de la identidad*. Barcelona: Paidós, pp. 55

³¹ BUTLER, J. (1999). *El género en disputa: el feminismo y la subversión de la identidad*. Barcelona: Paidós, pp. 55

³² BUTLER, J. (1999). *El género en disputa: el feminismo y la subversión de la identidad*. Barcelona: Paidós, pp. 56

Butler no vol dir que el sexe no existeixi. Com bé diu la sociòloga Leticia Sabsay³³, “no es tracta de que el cos no sigui material, no es tracta de negar la matèria d’un cos en pro d’un constructivisme radical; senzillament es tracta d’insistir en que no hi ha accés directe a aquesta materialitat del cos si no és a través d’un imaginari social: no es pot accedir a la ‘veritat’ o a la ‘matèria’ del cos si no és fa a través dels discursos, de les pràctiques i de les normes”.

5.2. Realitat, socialització, identitat

Els discursos, les pràctiques i les normes hi són perquè hi som nosaltres, els humans. I els humans som conscients de la nostra pròpia existència i de la intersubjectivitat amb la que vivim. Sabem que no estem sols. Sabem que compartim el món amb altres subjectes a una realitat finita, ordenada aquí i ara -en clau espacial i temporal, respectivament-. I és en aquesta realitat quotidiana i inqüestionable on ens socialitzem, relacionem i comuniquem amb els nostres ‘companys de món’. D’acord amb el que exposen Berger i Luckman a *La construcció social de la realitat*³⁴, la nostra realitat quotidiana està farcida de significacions, és a dir, de signes de producció humana. Construïm i concebim el nostre món gràcies a símbols i signes produïts per la humanitat, i aquestes significacions de la realitat ens permeten concebre altres dimensions de la vida, com ara el llenguatge, la religió, l’art, la cultura, el mite, la història o la ciència. Aprenem a interioritzar valors, idees, creences, normes, pautes, maneres de veure i d’estar al món. I el procés de socialització n’és un dels culpables.

Tal i com apunta Rafael Merino, el concepte *socialització* s’utilitza per definir el procés d’incorporació de l’individu a la societat, un procés pel qual “s’estimulen, es generen i es desenvolupen característiques comunes a la personalitat dels individus”³⁵. Aquestes característiques comunes desenvolupen una necessitat compartida per tots els humans: la

³³ SABSAY, L. (2009). Judith Butler para principiantes. Article publicat el 8 de maig de 2009 al diari argentí *Página 12*

³⁴ BERGER, P., LUCKMANN, T. (2001). *La construcción social de la realidad*. Buenos Aires: Amorrortu editores

³⁵ MERINO, R., DE LA FUENTE, G. (2007). *Sociología para la intervención social y educativa*. Editorial Complutense, pp. 51

identitat, la voluntat de pertànyer a un grup perquè es comparteixen una sèrie de valors, símbols i signes. Tot i que correntment pot associar-se la identitat a una dimensió innata o natural dels individus, el cert és que la seva adquisició és un fenomen complex que està íntimament lligat a la realitat viscuda i a l'experiència individual.

Kaufman, reconegut estudiós del gènere i de la masculinitat, explica que “les nostres personalitats i sexualitats, necessitats i temors, fortaleces i debilitats, les nostres pròpies identitats són creades, no simplement adquirides, a través de la nostra realitat viscuda”³⁶. I la identitat es fa especialment visible a través de l'aprenentatge dels rols de gènere, és a dir, a través d'aquells comportaments pels quals l'individu es comporta segons el model preestablert respecte al que la societat considera el que és *ser home* o *ser dona*³⁷. En aquest sentit són intressants les paraules de Kaufman respecte l'atractiu del feminisme per molts homes, el qual radica en “l'intent de dissociar ‘home’ d'allò prototípicament *masculí*”³⁸. I és que mentre moltes característiques associades amb la masculinitat són trets humans valiosos -com per exemple la força, l'audàcia, el valor, la racionalitat, l'intel·lecte o el desig sexual-, per Kaufman la distorsió d'aquests trets en la norma masculina són “opressius i destructors”³⁹.

Seguint el pensament de l'esmentat sociòleg, el procés d'adaptació a la masculinitat els resulta difícil a tots els homes que no ho experimenten conscientment com a tal. I és que per a Kaufman, l'acceptació de la masculinitat no és tan sols una socialització en un determinat rol de gènere, sinó una “personificació de les relacions socials basades en el gènere, adoptades i interioritzades durant el desenvolupament psicològic que fa que als cinc o sis anys s'hagin establert en el nen les bases de la masculinitat per tota la vida”⁴⁰. És indispensable, doncs, estudiar quins són els factors que fan possible l'adquisició individual del gènere. Kaufman en determina dos: la maleabilitat dels desitjos humans i la forta inclinació per les figures paternes que s'experimenta durant la infància.

³⁶ KAUFMAN, M. (1989). *Hombres: placer, poder y cambio*. Santo Domingo, Colección Teoría, pp.28

³⁷ MERINO, R., DE LA FUENTE, G. (2007). *Sociología para la intervención social y educativa*. Editorial Complutense, pp. 184

³⁸ KAUFMAN, M. (1989). *Hombres: placer, poder y cambio*. Santo Domingo, Colección Teoría, pp.22

³⁹ KAUFMAN, M. (1989). *Hombres: placer, poder y cambio*. Santo Domingo, Colección Teoría, pp.22

⁴⁰ KAUFMAN, M. (1989). *Hombres: placer, poder y cambio*. Santo Domingo, Colección Teoría, pp.32

5.3. Assignació de la masculinitat i paper sexual

Aprofundint en l'estudi de Kaufman, un primer factor a l'hora d'estudiar l'adquisició individual del gènere és la ductilitat dels desitjos humans. El sociòleg argumenta que l'adquisició de la forma dominant de masculinitat és una "intensificació de les formes de plaer associades amb l'activitat i una repressió excedent de la nostra habilitat d'experimentar plaer passivament". Per a un noutat, ésser encara carent de socialització, totes les activitats corporals -com són el tacte, la vista, l'olfacte, el gust, l'oïda o el propi pensament- són fonts potencials de plaer sexual, ja que des de ben petits tenim la capacitat d'originar plaer dels nostres cossos. Kaufman ho anomena polisexualitat, una capacitat humana de trobar satisfacció en una inmensa multiplicitat de formes. I és que, a diferència d'altres animals, la sexualitat humana no és pur instint, sinó que es construeix individual i socialment. No obstant, aquesta polisexualitat és limitada i reprimida durant el procés de socialització. Com senyala Kaufman, "les exigències de les societats de dominació progressivament redueixen la sexualitat al contacte genital de norma heterosexual"⁴¹.

És aquí quan entra en acció el segon factor que constitueix la base per adquirir el gènere: la forta inclinació a les figures paternes, resultat de la perllongada infància humana. Per Kaufman, l'apassionat vincle de l'infant amb les figures paternes és particularment poderós i rellevant per al nostre desenvolupament personal. Aquest vincle afectiu entre l'infant i els progenitors es dóna especialment a societats on les dones estan destinades al treball reproductiu, domèstic i afectiu on tenen com a responsabilitat primordial la cria de nens. És en aquest context on les relacions de l'infant amb el món estan fortament lligades i mesurades per "una família petita, no una comunitat, i on són suprimits trets associats amb el sexe 'oposat'"⁴².

La família és l'actor social més influent a la primera socialització dels infants, on en funció del sexe cada membre de la família protagonitza un paper sexual determinat. El psicòleg Orville G. Brim va tenir la cura d'elaborar una taula amb les característiques assignables en

⁴¹ KAUFMAN, M. (1989). *Hombres: placer, poder y cambio*. Santo Domingo, Colección Teoría, pp.33

⁴² KAUFMAN, M. (1989). *Hombres: placer, poder y cambio*. Santo Domingo, Colección Teoría, pp.34

funció del sexe, on l'home s'exposava com l'encarnació de la racionalitat humana i la dona era el brou de cultiu de molts defectes. Kate Millet va incloure el quadre al seu llibre *Política sexual*, reproduït a continuació:

Orville Gilbert Brim: Trets assignables al paper masculí (Instrumental) o al paper femení (Expressiu)⁴³

Tret	Instrumental o Expressiu	Adequació
Tenacitat	I	+
Agressivitat	I	+
Curiositat	I	+
Ambició	I	+
Previsió	I	+
Propensió a demorar-se	I	-
Responsabilitat	I	+
Originalitat	I	+
Esperit competitiu	I	+
Lentitut a la presa de decisions	I	-
Confiança en si mateix	I	+
Irritabilitat	E	-
Beliciositat	E	-
Tendència a la venjança	E	-
Tendència a la broma contínua	E	-
Propensió a castigar	E	-

⁴³ Quadre extret del llibre *Política sexual*, firmat per Kate Millet. Consultable a la pàgina 402 de l'obra

Masculinitats i ficció: el cas de Tomboy

Defensa excessiva dels drets propis	E	-
Exhibicionisme	E	-
Escasa tendència a cooperar	E	-
Afectuositat	E	+
Obediència	E	+
Tendència a desmoralitzar-se	E	-
Apreciació de la simpatia i aprovació dels adults	E	+
Enveja	E	-
Tendència a recuperar-se ràpidament dels transtorns emocionals	E	+
Jovialitat	E	+
Amabilitat	E	+
Amigabilitat cap als adults	E	+
Amigabilitat cap als nens	E	+
Negativisme	E	-
Propensió a xafardejar	E	-

Millet valora el quadre com un “exemple perfecte dels prejudicis classistes”. La taula revela la naturalesa de la relació que se sol aprovar entre els sexes i dels valors culturals que prevaleixen a la nostra societat. Millet recalca que la inadaptació a la norma és font de ‘problemes’, i que la sociologia patriarcal aconsella sobre aquestes ‘desviacions conflictives’ una vigilància constant que es vehicula a través de l’amença de la pèrdua de la identitat pròpia⁴⁴. L’escriptora explica que els nens, “la personalitat dels quals es redueix gairebé a la *masculinitat*”, es veuen constantment acosats pel perill de perdre-la, mentre les nenes sofreixen una coacció psicosocial gairebé semblant. Cada membre d’ambdós grups sexuals

⁴⁴ MILLET, K. (1970). *Política sexual*. Madrid, Editorial Cátedra, pp.406

travessa una crisi d'identitat on la inadaptació al paper masculí o femení s'equipara amb una traïció respecte la naturalesa. "Els nens es veuen rellegats al model clàssic de dominació agressiva, si no volen ser acusats d'homosexuals o de covards"⁴⁵. Així, tota persona es veu en la constant obligació social de *demonstrar* que és home o dona, d'acord amb les característiques assignades al paper masculí i femení.

⁴⁵ MILLET, K. (1970). *Política sexual*. Madrid, Editorial Cátedra, pp.406

6. Aproximacions a la masculinitat

6.1. Emersió a l'esfera acadèmica: l'estudi de Kimmel

“La majoria dels homes no saben que el gènere és important per ells”. La sentència del sociòleg americà Michael Kimmel pronunciada a unes jornades sobre masculinitat a l'Universitat Nacional Autònoma de Mèxic (UNAM) el 1999 dóna una de les claus sobre l'invisibilització de la masculinitat a l'esfera acadèmica i política. Per il·lustrar-ho, Kimmel es refereix a una conversa entre una dona blanca i una negra. Aquesta darrera demana: “Quan et mires al mirall, què hi veus?” “Veig una dona”, respon la blanca. La negra explica: “Aquest és el problema. Quan jo em miro al mirall veig una dona negra. Per a tu la raça és invisible, perquè així funcionen els privilegis”. Davant això, el propi Kimmel confessa: “Abans quan em mirava al mirall veia a un ésser humà, sense raça, classe o gènere. A partir d'aquella conversació em vaig convertir en un home blanc de classe mitjana. Em vaig adonar que la raça, la classe i el gènere també tenen a veure amb jo”.

Com ja s'ha vist, l'ordre patriarcal es fonamenta en la desigualtat social, la separació sexual i la diferenciació de les jerarquies. I és que les jerarquies no es limiten a la superioritat dels homes sobre les dones, sinó que també es dóna en homes sobre altres homes, heterosexuals sobre homosexuals, blancs sobre negres, persones d'edat avançada sobre persones grans o joves, etc. El també sociòleg Erving Goffman va plasmar en una frase la multiplicitat de factors que configuren les identitats personals, recalçant quin era l'ideal d'home als Estats Units a la dècada dels anys seixanta:

“Només existeix un home ideal, complet i orgullós de si mateix als Estats Units: jove, casat, blanc, urbà, del nord, heterosexual, protestant, pare, amb educació universitària i treball a temps complet, bona complexió física, pes i estatura i un rècord esportiu recent”⁴⁶

Es precisament a la dècada dels anys seixanta i setanta quan emergeixen els estudis de

⁴⁶ Paraules d'Erving Goffman, citat a KIMMEL, M. (1994). *Homofobia, temor, vergüenza y silencio en la identidad masculina*. Capítol extret de Valdés, T.; Olavarría, J. *Masculinidad/es: poder y crisis* (pp. 49 - 62). Santiago de Chile: Isis Internacional

gènere a diverses universitats nord-americanes, inspirats en les consignes del moviment feminista i del moviment d'alliberació *gay*, tal i com exposa Àngels Carabí⁴⁷. No és fins la dècada dels vuitanta quan l'espectre del gènere s'amplia també a l'estudi de la masculinitat, especialment als països anglosaxons, sota el nom de *Men's Studies*, tal i com explica Mª José Jociles⁴⁸. En aquest camp d'estudi destaquen les aportacions de Kimmel, un dels noms forts dels estudis sobre masculinitat, professor a la universitat de Stony Brook a Nova York i editor de la publicació especialitzada *Men and Masculinities*, entre d'altres. La seva màxima es que, si els homes volen discutir una identitat alliberadora que comulgui amb els avenços feministes, la masculinitat s'ha de fer visible per a ells. "Ens hem d'adonar que l'invisibilitat és conseqüència del poder i del privilegi", aclara.

El propi Kimmel considera la masculinitat com "un conjunt de significats sempre canviants que es construeixen a través de les relacions amb nosaltres mateixos, amb els altres i amb l'entorn"⁴⁹. Per a ell, la definició hegemònica de la virilitat és un home en el poder, amb poder i de poder, la qual cosa explicaria que la masculinitat s'iguali amb la fortalesa, l'èxit, la capacitat, la confiança i el control. En aquest sentit, el psicòleg i professor del Brooklyn College de Nova York, Robert Brannon⁵⁰, va resumir les quatre 'regles' de la masculinitat, les quals han de ser subscrietes pels homes tot el temps:

- La masculinitat és el repudi implacable de tot allò femení. D'aquí es desprèn la importància de l'anti-femeneïtat, cosa per la qual la masculinitat és defineix per oposició: prima més el que no-és que el que és per si mateixa.
- La masculinitat es mesura pel poder, per l'èxit, per la riquesa i per la posició social
- Depèn de mantenir la calma en moments de crisi i de no mostrar emocions
- La masculinitat sempre exhibeix un aura de virilitat, de risc i d'agressivitat

⁴⁷ CARABÍ, A. (2003). *Construyendo nuevas masculinidades: la representación de la masculinidad en la literatura y el cine de los Estados Unidos (1980 - 2003)*. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, Instituto de la Mujer, pp. 3

⁴⁸ JOCILES, M^a (2001). El estudio sobre las masculinidades: panorámica general. *Gazeta de Antropología*, 17 (27)

⁴⁹ KIMMEL, M. (1994). Homofobia, temor, vergüenza y silencio en la identidad masculina. Capítol extret de Valdés, T.; Olavarría, J. *Masculinidad/es: poder y crisis* (pp. 49 - 62). Santiago de Chile: Isis Internacional

⁵⁰ DAVID, D.; BRANNON, R. (1976). *The Forty-nine percent majority: the male sex role*. Addison-Wesley

Però Brannon no va ser l'únic a subscriure les normes que havien d'acatar els homes per complir els imperatius de la masculinitat. L'antropòleg David Gilmore⁵¹ també va trobar quatre mandats que havien de ser subscrits pels homes a totes les societats patriarcals per ser vistos com autèntics homes:

- Ser proveïdors. Els homes *han de ser* els caps de família, els que es carreguen a l'esquena el manteniment de la casa i es que assegurin la prosperitat dels membres que estan al seu càrrec. Aquest paper els permet exercir el poder i imposar les seves regles per la convivència.
- Ser protectors. L'home ha de protegir les demás persones, especialment a les dones. Segons Gilmore, amb freqüència aquesta protecció es transforma en control, esperant que elles siguin depenents d'ell i exercint un poder sobre la resta de membres.
- Ser procreadors. D'acord amb aquest mandat, un 'veritable home' ha de tenir la capacitat de fecundar i de tenir fills. La idea és que els homes han de ser sempre sexualment actius, fomentant conquestes amoroses o sexuals i exhibint la seva virilitat.
- Ser autosuficients. Significa fer-ho tot sols i no necessitar ajuda d'altres persones.

Ambdues categoritzacions de la masculinitat donen algunes pistes sobre el que Robert Connell⁵² definirà com 'masculinitat hegemònica', un concepte inspirat en l'anàlisi del filòsof italià Antonio Gramsci de les relacions socials referit a la dinàmica cultural per la qual un grup exigeix i manté una posició de lideratge a la vida social⁵³.

⁵¹ GILMORE, D. (1994). *Hacerse hombre: concepciones culturales de la masculinidad*. Barcelona: Paidós, pp. 15

⁵² CONNELL, R. (1997). *La organización social de la masculinidad*. Santiago de Chile: ISIS-FLACSO Ediciones de Mujeres

⁵³ Cal emfatitzar el caràcter dinàmic del concepte gramscian, qui sempre tenia en ment una lluita social pel lideratge en el canvi social

6.2. La 'masculinitat hegemònica' de Connell

La idea de la masculinitat hegemònica s'assigna gairebé de forma automàtica al poder, tot i que Robert Connell és prudent en la seva descripció. "Es pot definir com la configuració de les pràctiques genèriques que encarna la resposta correntment acceptada al problema de la legitimitat del patriarcat"⁵⁴. Per al sociòleg, la masculinitat hegemònica garanteix la posició dominant dels homes i la subordinació de les dones. Insisteix, no obstant, en que és la resposta "correntment acceptada", ja que si les condicions de resistència del patriarcat es desgasten, nous grups poden qüestionar les bases del sistema i construir una nova hegemonia, per la qual cosa recalca que "l'hegemonia és una relació històricament mòvil". Indefectiblement lligada al poder, la masculinitat hegemònica fonamenta el seu discurs en l'autoritat, sovint articulada al voltant de diferents tipus de violència (física, psicològica, simbòlica, etc.) sobre la qual descansen les bases de l'ordre social establert.

Si s'aprofundeix en l'anàlisi de Connell es descobreixen els diferents braços sobre els quals se sustenta la masculinitat hegemònica. El domini d'aquest tipus de masculinitat no seria possible sense la subordinació de certs grups i relacions, i és que l'hegemonia es refereix al control cultural dintre la societat com un tot. Com ja s'ha esmentat abans, el patriarcat descansa sobre estructures jerarquitzades en funció del sexe, l'edat, l'ètnia, els estudis o l'orientació sexual, entre d'altres. És per això que Connell descriu la dominació dels homes heterosexuels sobre els homes homosexuals, explicant que aquest sotmetiment va més enllà de l'estigmatització social. "Els homes *gay* estan subordinats als heterosexuels per un conjunt de pràctiques quasi materials: exclusió política, abusos culturals, violència legal, al carrer, discriminació econòmica o boicots personals"⁵⁵. Tal i com pregona la primera regla exposada per Brannon, la masculinitat es defineix essencialment per oposició a la feminitat. Des de l'òptica hegemònica, l'homosexualitat dels homes es lliga fàcilment a la confusió simbòlica amb la feminitat, per la qual cosa aquest grup social queda exclòs del mandat

⁵⁴ CONNELL, R. (1997). *La organización social de la masculinidad*. Santiago de Chile: ISIS-FLACSO Ediciones de Mujeres, pp.12

⁵⁵ ALTMAN, D. (1974). *Homosexual: Oppression and Liberation*. Allan Lane. Dintre de CONNELL, R. (1997). *La organización social de la masculinidad*. Santiago de Chile: ISIS-FLACSO Ediciones de Mujeres

imperant de masculinitat.

No obstant això, la gran majoria d'homes no interpreten rígidament una dominació descarnada o un desplegament brutal d'autoritat. És per això que Connell identifica com un segon factor a tenir en compte a l'hora de perpetuar la masculinitat hegemònica la complicitat. "Si un gran nombre d'homes té alguna connexió amb el projecte hegemònic però no encarna la masculinitat hegemònica, es requereix d'una manera de teoritzar la seva situació específica. Això es pot fer quan es reconeix una altra relació entre grups d'homes: la relació de complicitat amb el projecte hegemònic⁵⁶". Per a Connell, les masculinitats construïdes en formes que "permeten realitzar el dividend patriarcal" són còmplices del mateix. Aquí, el sociòleg critica els models de vida sustentats en el patriarcat, com ara el matrimoni, la paternitat o la mateixa vida comunitària. "La gran majoria d'homes que obté el dividend patriarcal també respecten les seves dones i mares, i mai són violents amb elles", explica. I és que molts homes acompleixen el paper sexual per satisfer les expectatives socials que el patriarcat els mana: encarregar-se del sustent familiar, portar diners a casa i dotar de seguretat social i econòmica a la seva família a canvi d'afecte.

El darrer concepte amb el que Connell lliga la masculinitat hegemònica és la marginació que deriva de l'organització jeràrquica, excloent i desigualtaria del patriarcat. "És el terme que més s'aproxima per fer referència a les relacions entre les masculinitats de les classes dominants i la de les subordinades"⁵⁷. I és que si no hi hagués una dominació autoritària, tampoc tindria motiu de ser la marginació i exclusió social d'aquelles persones i grups que s'allunyen dels paràmetres normatius.

Amb tot, cal recalcar el caràcter dinàmic dels termes relatius a la masculinitat. I és que com descriu Connell, els conceptes lligats a la masculinitat hegemònica -així com la pròpia masculinitat hegemònica- "són configuracions de pràctiques generades de forma particular

⁵⁶ CONNELL, R. (1997). *La organización social de la masculinidad*. Santiago de Chile: ISIS-FLACSO Ediciones de Mujeres, pp.14

⁵⁷ CONNELL, R. (1997). *La organización social de la masculinidad*. Santiago de Chile: ISIS-FLACSO Ediciones de Mujeres, pp.15

en estructures canviants”⁵⁸. D'aquí el caràcter mòvil del concepte, el qual depèn de la realitat històrica en que es doni. És per això que els canvis recents, afavorits per les conquestes feministes, obliguen a repensar la masculinitat i adaptar-la a la societat actual.

⁵⁸ CONNELL, R. (1997). *La organización social de la masculinidad*. Santiago de Chile: ISIS-FLACSO Ediciones de Mujeres, pp.16

7. Masculinitats, en plural

Cada vegada són més els homes que qüestionen els rols que els imposa la masculinitat hegemònica i el patriarcat tradicional, abogant per una societat més justa, democràtica i igualitària entre sexes. Un estudi del Gabinet de Prospecció Sociològica del País Basc⁵⁹ realitzat l'any 2004 mostrava que un 77% dels homes -davant un 86% de les dones- dóna molta o força importància a la igualtat entre sexes, mentre que un 79% dels homes -front un 88% de les dones- considerava que s'haurien de prendre més mesures en favor de la igualtat. Però l'equitat entre sexes també engloba l'avenç cap a una igualtat en l'esfera menys visible de la vida: la de la sensibilitat.

Molts homes no se senten còmodes amb l'etiqueta de 'mascle viril' aferrada a l'esquena, i volen poder expressar emocions, desitjos i problemes sense per això ser 'menys homes'. I és que, tal i com s'ha insistit, la masculinitat, en tant que concepte relatiu a l'esfera abstracta de la vida -valors, normes morals, creences, identitat- no té un caràcter fixe. Més bé al contrari: existeix una estesa consciència de que hi ha múltiples formes d'interpretar els rols sexuals, així com diverses identitats que configuren personalitats heterogènies que van més enllà dels dualismes tradicionals.

En aquest sentit, les aportacions des de la literatura a l'estudi interdisciplinari de la masculinitat són un bon camí per entaular una dialèctica entre la construcció de la identitat i la interpretació dels diversos papers sexuals que se'n deriven. Un dels referents a l'Estat espanyol en aquest camp és l'equip d'investigació de la Universitat de Barcelona (UB) *Construyendo nuevas masculinidades*, dirigit per Àngels Carabí, professora de Literatura Nord-americana a la UB i cofundadora del Centre Dona i Literatura. Per argumentar l'estudi de la masculinitat des de les ficcions, Carabí explica que l'anàlisi de les representacions culturals de la masculinitat "ajuda a entendre millor la seva construcció social"⁶⁰. És per

⁵⁹ *Opiniones de la población de la CAPV en relación a la igualdad de hombres y mujeres*. Instituto Vasco de la mujer, marzo 2004, pp.13

⁶⁰ CARABÍ, A. (2003). *Construyendo nuevas masculinidades: la representación de la masculinidad en la literatura y el cine de los Estados Unidos (1980 - 2003)*. Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales, Instituto de la Mujer, pp. 8

això que una bona manera d'aproximar-se a l'estudi de la configuració simbòlica de la masculinitat és la literatura.

7.1. L'homosexualitat masculina com a desestabilitzador social

Un dels eixos vertebradors del sistema patriarcal és la competitivitat entre homes, als quals l'estructura heterosexista els socialitza per a l'obtenció d'un *status quo* de prestigi, basat en relacions llegides en clau de domini i no d'igualtat. És per això que, en una societat patriarcal heterosexista, l'amor entre homes -un amor entre iguals- es percep com una amenaça a l'estructura social i econòmica jerarquitzada. Com apunta Rodrigo Andrés⁶¹, “la duresa de la repressió institucional de l'homosexualitat a Occident ha estat proporcional a les exigències d'una societat altament jerarquitzada”. Hi ha autors, com Barrett⁶², que senyalen la família nuclear -paradigma de l'heterosexisme- com l'instrument institucional que sotmet els individus a moments determinats de la història on es necessita de la seva dominació. En la mateixa tessitura, l'assatgista Gore Vidal anava més enllà i apuntava el matrimoni com el vehicle que cimentava la dependència familiar, ja que “si un home casat es dispara, la seva dona i els seus fills moriran de fam [...] i la coneixença d'això assegura la docilitat social”⁶³.

Però a més d'una amenaça al sistema econòmic, l'amor entre iguals també pot configurar-se com una amenaça a l'ordre social político-cultural, ja que l'homosexualitat s'ha considerat un autèntic perill a l'ordre social establert en moltes cultures. En aquest sentit és interessant la tesi defensada per Michael Foucault, qui pensava que la sexualitat podia produir diverses relacions que acabaven per construir formes de vida i formes culturals diferents a la majoritària. Foucault va exemplificar això amb l'homosexualitat, entesa com un estil de vida alternatiu que resultava amenaçador per la majoria heterosexual, ja que traspassava les fronteres de la pròpia comunitat *gay* i transcendia les normes culturals. En

⁶¹ ANDRÉS, R. (2007). *Herman Melville: poder y amor entre hombres*. Publicacions de la Universitat de València, pp. 88

⁶² BARRET, citat a ANDRÉS, R. (2007). *Herman Melville: poder y amor entre hombres*. Publicacions de la Universitat de València, pp. 89

⁶³ ANDRÉS, R. (2007). *Herman Melville: poder y amor entre hombres*. Publicacions de la Universitat de València, pp.89

les seves pròpies paraules, el moviment *gay* “pot incloure la possibilitat d’una cultura en el sentit ampli, una cultura que inventa formes de relacionar-se, tipus d’existències, tipus de valors, tipus d’intercanvis entre persones que són noves, no els ja existents a les formes culturals”⁶⁴.

D’aquesta manera, i seguint el pensament foucaultià, la cultura *gay* no sols seria una opció d’homosexuals per a homosexuals, sinó que crearia relacions que també són transferibles al gruix social, independentment de la seva orientació sexual.

De la mateixa manera que al volant s’avisa d’un perill enfonsant la mà al clàxon, la societat patriarcal detecta el potencial desestabilitzador de tot allò que escapi de les seves normes i ho neutralitza. L’amenaça de l’homosexualitat fa botar totes les alarmes patriarcals, i el sistema les anul·la a base d’estereotips que remarquen altres aspectes de l’homosexualitat, com reduir la percepció de la vida homosexual a la promiscuitat. Per a Foucault⁶⁵, l’aversió social cap a l’homosexualitat no radica en allò que té de subversiu imaginar un acte sexual entre dues persones del mateix sexe, sinó en allò que té de subversiu imaginar una realitat social on l’amor entre homes obri la possibilitat d’un estil de vida diferent. Amb tot, l’homosexualitat ha resultat històricament -i encara avui en dia ho resulta en alguns llocs del món- una amenaça a la jerarquia social establerta, un ordre patriarcal i classista per definició.

7.2. Homoerotismes literaris

Exemples d’amor entre homes a la literatura n’hi ha molts. Pot ser un dels més clàssics es troba a l’*Ilíada*⁶⁶, amb el gran heroi Aquiles i el seu estimat Patrocle com a protagonistes. L’amor entre ambdós aconsegueix dissoldre l’assimetria social que faria d’aquella aventura una passió impossible a una societat marcadament jeràrquica en termes de classe. Una

⁶⁴ ANDRÉS, R. (2007). *Herman Melville: poder y amor entre hombres*. Publicacions de la Universitat de València, pp.91

⁶⁵ ANDRÉS, R. (2007). *Herman Melville: poder y amor entre hombres*. Publicacions de la Universitat de València, pp.96

⁶⁶ HOMER (1999). *La Iliada*. Espasa Libros, S.L.U.

societat, no obstant això, que acceptava relacions entre homes sempre i quan un fos el mestre iniciador i l'altre el jove iniciat que aspirava a convertir-se en home, ja que la Grècia clàssica imperava la creença que un home jove necessitava la tutela i el consell d'un més gran que ell per arribar a ser savi a la vida, l'esport, la caça o el combat. Un altre exemple l'il·lustra el filòsof Plató al seu Banquet⁶⁷, on diferenciava entre l'Amor Celestial i l'Amor Comú. Segons Pausanias -l'alterego de Plató al relat-, els homes inspirats per l'Amor Celestial se sentien naturalment atrets pel sexe masculí i el valoraven com més fort i més intel·ligent, per la qual cosa la seva intenció era formar relacions estables amb un company també home.

No obstant, el poeta Walt Whitman (1819-1892) va trobar en l'homoerotisme el potencial subversiu a un sistema jeràrquic, sexista, racista i classista. Whitman, exponent de la corrent transcendentalista i considerat el pare del vers lliure, va endinsar la seva obra en un viatge per l'amor entre homes. Segons Andrés⁶⁸, l'ètica sexual de Whitman és deutora del Banquet platònic. I és que per Andrés, Whitman va fer confluïr la tradició clàssica homoeròtica amb "les aspiracions democràtiques de la nació de la que ell mateix es va erigir com a poeta"⁶⁹. A ulls de Whitman, l'homosexualitat no és un signe de decadència sinó un amor entre iguals, una passió entre persones naturals i un motor de la democràcia. I és que com senyala Andrés⁷⁰, Whitman es caracteritza per una veu política que emana d'una masculinitat pacífica i gens agressiva que obté plaer del seu propi orgasme, i no de l'agressió o de la conquesta. És així com Whitman connecta l'homosexualitat amb la seva missió poètica de convertir l'homoerotisme literari en un mitjà per la seva missió política.

Ell era plenament conscient del potencial democràtic de l'atracció i l'amor entre homes, ja que l'interpretava com a engranatge d'un mecanisme social més igualitari, lliure i just als Estats Units de finals de segle. La missió poètica de Whitman no és altra que abolir les

⁶⁷ PLATÓ (2010). *El banquete: diálogos de Platón*. Editorial Ibéricas

⁶⁸ ANDRÉS, R. (2007). *Herman Melville: poder y amor entre hombres*. Publicacions de la Universitat de València, pp.130

⁶⁹ ANDRÉS, R. (2007). *Herman Melville: poder y amor entre hombres*. Publicacions de la Universitat de València, pp.131

⁷⁰ ANDRÉS, R. (2007). *Herman Melville: poder y amor entre hombres*. Publicacions de la Universitat de València, pp.132

jerarquies entre homes, creant així un ordre social basat en la germanor. De fet, com apunta Andrés⁷¹, el poeta utilitza el terme “germà” en contextes clarament homoeròtics, concebibint l’homosexualitat com l’amor entre iguals. Sembla ser, doncs, que la certesa de Whitman rau en la necessitat de produir una regeneració social que redistribueixi el poder d’una manera realment equitativa. És per això que avui en dia és considerat el pioner i una figura clau en la història de la literatura d’amor entre homes, per la seva llibertat sexual i la seva “apassionada visió de l’homosexualitat com a desafiament social i com agent de transformació cultural⁷²”. Així doncs, la literatura de Whitman qüestiona els valors jeràrquics del sistema patriarcal i, potencialment, actua com a vehicle per a la creació d’una societat més igualitària. Però no és l’únic: l’escriptor Herman Melville, coetani de Whitman, també s’inscriurà en aquesta tradició literària d’amor entre homes com a eina de desestabilització social i de regeneració política.

7.3. La ploma igualitària de Melville

La importància de l’anàlisi d’Andrés⁷³ sobre l’obra de Melville és cabdal a l’hora de concebre quina és la construcció dels personatges masculins que s’han escapat de la masculinitat hegemònica i han obert l’horitzó de les masculinitats. L’exhaustiu anàlisi d’Andrés desxifra els missatges amb els que, implícitament, Melville esquitxava les seves obres, especialment la seva darrera novel·la, *Billy Budd, Sailor*. És per això que, en el present treball, s’ha optat per analitzar en profunditat l’estudi d’Andrés sobre l’obra de Melville, ja que les seves interpretacions sobre com les institucions interpreten l’amor entre homes amplia l’espectre de les masculinitats creades des de la ficció, però inspirades en el món real. I és que a *Herman Melville: Poder y amor entre hombres*⁷⁴, Andrés traça un anàlisi minuciós dels escrits de Melville, argumentant que l’obra de l’escriptor nord-

⁷¹ ANDRÉS, R. (2007). *Herman Melville: poder y amor entre hombres*. Publicacions de la Universitat de València, pp.133

⁷² ANDRÉS, R. (2007). *Herman Melville: poder y amor entre hombres*. Publicacions de la Universitat de València, pp.126

⁷³ Rodrigo Andrés és investigador del Centre Dona i Literatura i docent de la Universitat de Barcelona. El seus camps d’estudi s’han centrat en la literatura dels Estats Units, especialment la del segle XIX i, concretament, en Herman Melville.

⁷⁴ ANDRÉS, R. (2007). *Herman Melville: poder y amor entre hombres*. Publicacions de la Universitat de València

americà s'inscriu en una tradició literària d'amor entre homes que qüestiona els valors jeràrquics del sistema patriarcal, actuant potencialment com a vehicle per a la creació d'una societat més igualitària, democràtica i justa.

El pare literari de *Moby Dick* va deixar al tinter la seva darrera novel·la, *Billy Budd, Sailor*, escrita el 1891 però publicada pòstumament el 1924. En ella, la mirada crítica i lúcida de Herman Melville (1819-1891) tracta les condicions polítiques i socials de l'Amèrica decimonònica, però utilitzant una estratègia indirecta: retratant aquella societat de tombants de segle referint-se a un altre escenari geogràfic, polític i temporal⁷⁵. El cert és que no era res nou: l'obra melvilliana es caracteritza pel seu rerefons de denúncia política i social, i també per detectar les formes d'opressió sistematitzada del segle XIX als Estats Units. Com apunta Andrés⁷⁶, Melville denuncia amb duresa “el capitalisme, l'imperialisme, el militarisme, l'esclavitud, el colonialisme i el misionariat, entre d'altres”. I és que l'escriptor aboga per una democràcia basada en la justícia social, sense estructures jeràrquiques. Pot ser sigui per això que els seus personatges, ciutadans nord-americans blancs, es veuen obligats a submergir-se en un viatge per l'alteritat, per la realitat social del seu 'altre' social: la víctima de l'opressió, de l'explotació, la tirania i la desposseïció⁷⁷. És així com els personatges melvillians veuen brollar en el seu interior una empatia amb els marginats, oprimits i silenciats pel sistema.

No seria agoserrat pensar que la veu literària de Melville estén les seves arrels a la pròpia vida de l'autor. I és que ell va créixer a les classes socials més altes, però va experimentar en les seves pròpies carns la realitat d'un món en canvi, un món polaritzat i farcit de desigualtats socials. Melville va ser home de món, els seus ulls varen veure molt i a molts. Durant els seus viatges va aprendre a observar el denominador comú de l'opressió humana, arribant a identificar-se plenament amb esclaus, colonitzats i desposseïts socials. En les seves pròpies paraules, Melville va veure “l'home blanc com l'animal més ferotge

⁷⁵ ANDRÉS, R. (2007). *Herman Melville: poder y amor entre hombres*. Publicacions de la Universitat de València, pp.207

⁷⁶ ANDRÉS, R. (2007). *Herman Melville: poder y amor entre hombres*. Publicacions de la Universitat de València, pp.192

⁷⁷ ANDRÉS, R. (2007). *Herman Melville: poder y amor entre hombres*. Publicacions de la Universitat de València, pp.196

sobre la Terra". Fou testimoni de la fundació dels Estats Units, un país cimentat sobre la revolució contra la tirania però, alhora, un país que s'estava convertint en l'autèntic tiranitzador d'altres pobles, tant dintre com fora de les seves fronteres.

Precisament a les seves memòries de viatges Melville va retratar la vida en alta mar, *leitmotiv* de la seva obra i *locus amoenus* de l'amor implícit entre tripulants. Segons Andrés, l'entorn exclusivament masculí dels vaixells atrevessant mars llunyans va proporcionar-li una excel·lent oportunitat per alliberar la seva imaginació i per filar una narrativa homoeròtica del tot inacceptable pel públic de l'època: l'escenari mariner, els vaixells a alta mar, els llocs exòtics o l'allunyament de les pautes socials permetien Melville deslligar-se de les normes repressives i narrar, per exemple, l'apassionat matrimoni entre Ishmael i Queequeg a *Moby Dick*, o indagar en la destructiva passió del capità Vere per Billy Budd a la seva novel·la pòstuma⁷⁸.

A ulls d'Andrés, l'obra de Melville questiona l'ordre heteronormatiu i les jerarquies de l'estructura social als Estats Units de finals de segle, ja que a les seves novel·les l'escriptor examina les maneres en que el patriarcat incita a l'homofòbia i aborta l'amor entre homes. En conseqüència, defensar la bellesa de l'amor entre iguals envers una cultura jeràrquica, classista, patriarcal i homòfoba es transforma en un projecte polític. I per Andrés, *Billy Budd, Sailor* és l'obra que millor simbolitza aquesta regeneració política.

7.4. *Billy Budd, Sailor*: desfibrilador polític, social i sexual

Quan, prop de les costes angleses, Billy Budd és reclutat en contra de la seva voluntat i obligat a abandonar el pacífic *Rights of Men* (Drets de l'Home) per sotmetre's a la vida castrense de la fragata *Bellipotent*, Melville està contraposant els drets humans amb l'ordre militar, expressant una aspiració democràtica contra un sistema absolutista i militaritzat. Per Andrés, el vaixell que Billy és obligat a abandonar té unes connotacions polítiques lligades a un projecte concret: el de la Revolució Francesa, que sota el lema *Liberté, Egalité,*

⁷⁸ ANDRÉS, R. (2007). *Herman Melville: poder y amor entre hombres*. Publicacions de la Universitat de València, pp.180

Fraternité apostava per la democràcia republicana, la justícia social i la dignitat humana.

Precisament un general republicà durant la Revolució, de nom Napoleón Bonaparte, promulgà el 1807 el Codi Napoleònic, un dels codis civils més coneguts del món i pioner en l'abolició de la pena o el càstig institucional de l'homosexualitat. Però al segle XIX, no tothom opinava igual. A Gran Bretanya, per exemple, el procés fou exactament l'invers: l'homosexualitat es percebia com una amenaça social, cosa per la que s'impulsà l'enduriment de les penes cap a relacions entre persones del mateix sexe. Segons Andrés, les prohibicions morals de les classes dirigents no només es varen reflectir en la legislació britànica, sinó també "en la proliferació de pràctiques culturals que *educaven* la ciutadania a llegir qualsevol mostra d'afecte entre homes no només com una amenaça a les institucions, sinó com una malaltia"⁷⁹.

Tal i com s'ha exposat anteriorment, el primer mandat de la masculinitat hegemònica és l'anti-feminitat, i qualsevol comportament que s'escapi de la norma masculina automàticament es confon simbòlicament amb la feminitat. Andrés apunta que Melville va retratar la crisi paranoica de la masculinitat a l'Anglaterra del segle XVIII, quan es prohibia implícitament tot allò que pogués ser considerat com a femení en un home. A *Billy Budd Sailor*, són dos els personatges que reflexen aquesta obsessió masculinista: Claggart, el responsable de l'ordre jeràrquic al Bellipotent i que "podria haver estimat a Billy si no fos pel destí i les prohibicions"⁸⁰; i el capità Vere, màxima autoritat del vaixell, qui decideix que "el cor i la feminitat en l'home és com una dona llastimosa que, per difícil que sigui, ha de ser descartada"⁸¹, i elimina a Billy Budd perquè opina que "l'àngel s'ha de penjar". I és que ambdós personatges, Claggart i el capità Vere, són d'una gran complexitat psicològica i absolutament versemblants en les seves passions (en contraposició a l'incomprensible Billy Budd, especialment en la seva cega submissió al poder).

⁷⁹ ANDRÉS, R. (2007). *Herman Melville: poder y amor entre hombres*. Publicacions de la Universitat de València, pp.212

⁸⁰ ANDRÉS, R. (2007). *Herman Melville: poder y amor entre hombres*. Publicacions de la Universitat de València, pp.214

⁸¹ ANDRÉS, R. (2007). *Herman Melville: poder y amor entre hombres*. Publicacions de la Universitat de València, pp.214

Per a Andrés⁸², la novel·la *Billy Budd Sailor* convida a concebre la fragata *Bellipotent* com un micro-cosmos del món on una minoria governa el destí de la majoria amagant-se darrera la legitimitat de les institucions socialment acceptades. El capità Vere -representant del poder legislatiu- i Claggart -representant del poder executiu- decideixen el rumb del poble. De bones a primeres sembla que el personatge de Billy Budd s'inspira en altres personatges melvilleans -com Bartleby, Pip o Benito Cereno-, éssers totalment passius, resignats i incapaçs de reaccionar davant les injustícies que se'ls presenten. No obstant això, per a Andrés és possible detectar el potencial revolucionari de Billy Budd al relat.

Malgrat se sotmeti a l'autoritat, accepti la seva sentència a mort i mori beneïnt el seu executor, Billy dona mort involuntàriament a Claggart i aconsegueix crear una gran solidaritat entre la resta de mariners, sublevats davant la pena capital contra la seva persona. I és que Billy, en tant que objecte del desig prohibit, rep totes les connotacions d'allò alteritzat racial, cultural i sexualment per la societat blanca, patriarcal, masculinista, racista i aterrada davant l'homosexual⁸³: és el reflex de les passions més íntimes i dels desitjos de Claggart i del capità Vere. Billy, un jove anglès de vint-i-un anys, és la personificació de l'alteritat: un subjecte colonitzat, feminitzat, de classe treballadora i de color. I és que Melville carrega la novel·la de paral·lelismes entre Billy i la negritut: ell és angelical, feminitzat, pacificador i cohesionador de la tripulació, però Claggart i Vere el tracten amb el mateix paternalisme distorsionat i erroni amb el que molts personatges blancs conceben, infantilitzen i animalitzen els negres. És per això que Andrés⁸⁴ defensa que l'innocent Billy, de naturalesa "essencialment honesta i humana", pot convertir-se en un perillós i traïdor organitzador de motins. En definitiva, en una amenaça a l'ordre establert al *Bellipotent*.

L'anàlisi d'Andrés també estudia la feminització amb la que el capità Vere i Claggart conceben Billy Budd. La literatura romàntica del segle XIX tenia com a protagonistes a

⁸² ANDRÉS, R. (2007). *Herman Melville: poder y amor entre hombres*. Publicacions de la Universitat de València, pp.215

⁸³ ANDRÉS, R. (2007). *Herman Melville: poder y amor entre hombres*. Publicacions de la Universitat de València, pp.218

⁸⁴ ANDRÉS, R. (2007). *Herman Melville: poder y amor entre hombres*. Publicacions de la Universitat de València, pp.227

ésser turmentats, angoixats i distorsionadors de la realitat que trobaven en l'esclavitud i el genocidi de les poblacions natives els temes més recurrents que amenaçaven el nou teixit social⁸⁵. No obstant això, Andrés afegeix una altra vessant temàtica: la crisi de la feminitat.

A la societat patriarcal, la superioritat de la masculinitat sobre la feminitat és evident: el binomi de gènere està configurat per dos elements jerarquitats, on la masculinitat està marcada positivament (supravalorada) i la feminitat ho està negativament (infravalorada). Una de les conseqüències que se'n deriven és el tracte que les cultures occidentals han donat a l'homosexualitat masculina, equiparant-la amb la feminitat, desarticulant la figura de l'homosexual amb poder i fomentant la imatge de l'homosexual afeminat, entenent per "femení" el món de les emocions, la cultura de l'afecte, la receptivitat, l'empatia, la debilitat i la passivitat⁸⁶. Amb aquesta lògica, segons Andrés, s'ha intentat neutralitzar culturalment una amenaça a la jerarquia de gènere basada en el binomi masculí/femení amb el d'actiu/passiu, controlant la figura de l'home homosexual, desvinculant-lo de la masculinitat hegemònica i relegant-la a la part marginal de la realitat binària⁸⁷.

Per Andrés, és així com l'heterosexualitat masculina ha eliminat un tipus de "masculinitat flexible que accepta d'una manera relacional els papers d'actiu i passiu, i que s'atreveix a explorar el poder, la capacitat d'acció i el plaer que existeix a la suposada passivitat masculina"⁸⁸. La desmasculinització de l'home *gay* ha estat una constant des dels diferents discursos institucionals sobre la decadència i degeneració moral de l'homosexual des del segle XIX, especialment el discurs mèdic⁸⁹. Com explica Andrés, a mesura que l'home homosexual adquiria més visibilitat a les ciutats i la premsa de finals del segle XIX, la masculinitat hegemònica va voler desvincular-se ràpidament de l'amor entre iguals: l'home

⁸⁵ ANDRÉS, R. (2007). *Herman Melville: poder y amor entre hombres*. Publicacions de la Universitat de València, pp.240

⁸⁶ ANDRÉS, R. (2007). *Herman Melville: poder y amor entre hombres*. Publicacions de la Universitat de València, pp.240

⁸⁷ ANDRÉS, R. (2007). *Herman Melville: poder y amor entre hombres*. Publicacions de la Universitat de València, pp.241

⁸⁸ ANDRÉS, R. (2007). *Herman Melville: poder y amor entre hombres*. Publicacions de la Universitat de València, pp.241

⁸⁹ ANDRÉS, R. (2007). *Herman Melville: poder y amor entre hombres*. Publicacions de la Universitat de València, pp.241

que desitjava altres homes va ser feminitzat, i l'home que rebutjava desitjar altres homes s'havia de defensar de l'acusació d'homosexual, entesa com una pèrdua de masculinitat⁹⁰.

A *Billy Budd Sailor*, l'amenaça tant pel capità Vere com per Claggart es personifica en un subjecte negre, indígena, colonitzat i femení: el jove Billy. Amb aquest teixit novel·lat, Herman Melville demostra la profunditat de la por dels seus contemporanis masculins blancs a l'alteritat, sigui la naturalesa d'aquella alteritat d'ordre sexual, de gènere, ètnia o classe. En el cas de la feminització de Billy, Andrés remarca que tant Vere com Claggart es veuran irrevocablement abocats a la mort a conseqüència d'un desig que ells mateixos consideren impossible: el seu problema és que el seu objecte de desig és un altre home al que decideixen feminitzar⁹¹. En aquest sentit, el personatge de Billy seria una representació de l'ideal d'amor impossible, un desig que pel fet de ser impossible és inseparable de la mort. Com bé diu Andrés, "a un vaixell de guerra -estructura patriarcal basada en la masculinitat hegemònica-, absolutament jerarquitzat i antidemocràtic, no hi ha espai per a l'amenaça social que suposa una presència femenina o l'homosexualitat masculina feminitzada"⁹².

Amb tot, l'anàlisi d'Andrés sobre la novel·la pòstuma de Melville conclou en la repressió que suposa per als personatges masculins -Vere i Claggart, ambdós estretament aferrats als valors jeràrquics del patriarcat- la possibilitat d'estimar un altre home. "Interpreten l'amor cap un altre home com una amenaça a l'organització social occidental articulada en torn variables inmutables de classe, sexe, ètnia o edat", explica Andrés⁹³. Billy, que procedeix del *Rights of Men* (Drets de l'Home), no té res a veure amb la lògica militaritzada que impera al *Bellipotent*: la seva naturalesa pacífica i gregària és un recordatori dels drets humans, quelcom que l'autoritat entèn com una ofensiva a la dicotomia entre l'autoritat jeràrquica i l'autoritat moral del vaixell. A més, Billy suposa una amenaça sexual, ja que tant Claggart

⁹⁰ ANDRÉS, R. (2007). *Herman Melville: poder y amor entre hombres*. Publicacions de la Universitat de València, pp.241

⁹¹ ANDRÉS, R. (2007). *Herman Melville: poder y amor entre hombres*. Publicacions de la Universitat de València, pp.243

⁹² ANDRÉS, R. (2007). *Herman Melville: poder y amor entre hombres*. Publicacions de la Universitat de València, pp.245

⁹³ ANDRÉS, R. (2007). *Herman Melville: poder y amor entre hombres*. Publicacions de la Universitat de València, pp.277

com Vere se senten atrets per ell: el primer “podria haver estimat Billy si no fos pel destí i les prohibicions”⁹⁴; el segon el considera un “àngel de Déu, però l’àngel s’ha de penjar”⁹⁵. Impossibilitats per estimar un inferior a la jerarquia militar del *Bellipotent* i incapaços d’acceptar el fet d’estimar un altre home a una societat homofòbica, tant Claggart com Vere decideixen eliminar l’objecte de desig amb l’esperança d’acabar amb el propi desig⁹⁶.

En definitiva, el tipus de masculinitat descrita per Andrés i ideada per Herman Melville presenten una variació substancial en la representació hegemònica de la masculinitat: enlloc de competitivitat, amor; enlloc de virilitat, sensibilitat; enlloc d’autoritat, fraternitat; enlloc d’anti-feminitat, llibertat; enlloc de jerarquies, igualtat.

⁹⁴ ANDRÉS, R. (2007). *Herman Melville: poder y amor entre hombres*. Publicacions de la Universitat de València, pp.277

⁹⁵ ANDRÉS, R. (2007). *Herman Melville: poder y amor entre hombres*. Publicacions de la Universitat de València, pp.277

⁹⁶ ANDRÉS, R. (2007). *Herman Melville: poder y amor entre hombres*. Publicacions de la Universitat de València, pp.276

8. Masculinitat femenina

8.1. Judith Halberstam: epistemologia *tomboy*

Arribats fins aquí, la idea fonamental que es desprèn de la present anàlisi és que no hi ha un únic tipus d'home que encarni un únic tipus de masculinitat, ja que les formes d'interpretar-la són múltiples i depenen de molts factors (edat, ètnia, religió, sexualitat, personalitat, *status quo*). No obstant això, la formulació d'una senzilla pregunta fa que els dubtes assaltin la ment: és la masculinitat propietat dels homes?

Des de la dècada dels anys vuitanta, els estudis sobre la masculinitat -els anomenats *Men's Studies*- s'han popularitzat paulatinament, però sempre entenent el concepte en qüestió com un sinònim d'home o de virilitat. La sociòloga Judith Halberstam és una de les poques acadèmiques que denuncia "l'absolut desinterès per la masculinitat sense homes"⁹⁷. Des del seu punt de vista, l'existència de dones masculines ha de portar necessàriament a qüestionar els fonaments més bàsics de la masculinitat, o el que és el mateix: les seves funcions, formes i re-presentacions. En aquesta línia, Halberstam traça a *Masculinitat femenina*⁹⁸ una panoràmica del potencial desestabilitzador que suposa reconèixer un tipus de masculinitat sense homes, i es demana per què el vincle entre els homes i la masculinitat s'ha mantingut in mòbil malgrat els "continus atacs a la naturalitat del gènere per part de feministes, gays, lesbianes i gèneres *queer*"⁹⁹.

La sociòloga denuncia la falta d'implicació de la comunitat acadèmica en projectes de masculinitats alternatives, a més de criticar la renúncia a reflexionar sobre les complexes identifications que articulen les actuals relacions de poder al voltant del gènere, la raça i la classe social. Halberstam subratlla que els estudis convencionals sobre la masculinitat no estan interessants en analitzar els llaços entre l'home blanc i els seus privilegis com a col·lectiu, sinó que els interessa més "estudiar en detall la fragilitat de la socialització de l'home, els mals de la virilitat i la por a l'empoderament de les dones"¹⁰⁰.

⁹⁷ HALBERSTAM, J. (2008). *Masculinidad femenina*. Editorial EGALES, pp. 35

⁹⁸ HALBERSTAM, J. (2008). *Masculinidad femenina*. Editorial EGALES

⁹⁹ HALBERSTAM, J. (2008). *Masculinidad femenina*. Editorial EGALES, pp. 67

¹⁰⁰ HALBERSTAM, J. (2008). *Masculinidad femenina*. Editorial EGALES, pp. 42

Si es pren per certa la lògica de Halberstam, els estudis tradicionals sobre la masculinitat comencen per desarticular la masculinitat hegemònica; continuen per victimitzar la socialització dels homes en un sistema patriarcal opressiu; i acaben per debatre noves identitats masculines, *nous homes* que puguin trobar el seu espai en la lluita feminista i en la pròpia *re-identificació*. Malgrat això, no hi ha gairebé cap estudi que deconstrueixi la masculinitat hegemònica, i molt menys que la separi del cos dels homes. Les paraules de Halberstam ajuden a clarificar l'escenari: "Les masculinitats femenines no han estat considerades fins ara perquè han estat representades com una alteritat respecte la propietat de la masculinitat dels homes i com una alteritat respecte la feminitat de les dones"¹⁰¹. D'aquesta manera, en realitat l'estudi de la masculinitat femenina se situa en un no-lloc, un espai de no pertinença i, en conseqüència, en un espai invisibilitzat. La masculinitat femenina seria, com diu Halberstam, "una persona desarticulada"¹⁰². Els seus estudis, doncs, són pioners en l'anàlisi d'un camp simbòlic -la masculinitat- en una ecuació invisibilitzada fins ara. Masculinitat + corporeïtat femenina = *Masculinitat femenina*.

Seria un error caure en la simplificació dels termes: ja ha quedat prou clar que no existeix un únic tipus de masculinitat, un únic arquetip d'home o un únic model de dona. La diversitat de gèneres i de sexes és una realitat i, de la mateixa manera que es reconeixen les diferents masculinitats que encarnen els homes, les dones masculines també tenen dret a no estar encorsetades en abstraccions simplificadores. "No val classificar a totes les dones masculines sota categories totalitzadores, com 'lesbianisme'¹⁰³", adverteix Halberstam. Per a explicar-ho argumenta que les categories de les que disposen les dones per a la seva identificació racial, de gènere i de sexe són "simplement inadequades". Aquesta inadequació al gènere -inmutable i socialment acceptat- seria conseqüència de la tirania del llenguatge, una "estructura que manté a les persones i les coses en el seu lloc d'una manera artificial però segura". I és que, com bé diu Halberstam, la capacitat de nombrar representa el poder de definir. És per això que canviar de nom dóna "el poder de reinventar la identitat, el lloc, les relacions i, fin i tot, el gènere"¹⁰⁴.

¹⁰¹ HALBERSTAM, J. (2008). *Masculinidad femenina*. Editorial EGALES, pp. 213

¹⁰² HALBERSTAM, J. (2008). *Masculinidad femenina*. Editorial EGALES, pp. 217

¹⁰³ HALBERSTAM, J. (2008). *Masculinidad femenina*. Editorial EGALES, pp. 133

¹⁰⁴ HALBERSTAM, J. (2008). *Masculinidad femenina*. Editorial EGALES, pp. 30

Des de la teoria *queer*¹⁰⁵ s'han anat desenvolupant diverses categories que tracten de cartografiar la inmensa diversitat de formes que adopta el gènere en cossos femenins. *Butch*, per exemple, és un terme que utilitza Gayle Rubin¹⁰⁶ per referir-se a dones masculines que exerceixen la seva masculinitat “a través d'accessoris, com vestir-se amb roba d'home o portar pentinats curts¹⁰⁷”. I és que Rubin recalca que les formes de masculinitat s'assumeixen d'acord amb les “expectatives de classe, raça, ètnia, religió, ocupació, edat, subcultura i personalitat individual¹⁰⁸”. En el fons, el que Rubin tracta d'explicar és que qualsevol categorització limita la permeabilitat dels desitjos humans. Per tant, ella aboga per la diversitat de gènere i de sexe, ja que és la única resposta adient al “ventall de masculinitats i de gèneres que produïm¹⁰⁹”.

No obstant això, en el present treball hi ha una categoria que té una importància cabdal a l'hora d'abordar la masculinitat femenina: *tomboy*¹¹⁰. El concepte es refereix a una nena de trets físics i aspecte típicament masculí, amb un comportament semblant al dels nens i que realitza activitats que, se suposa, són pròpies del *sexe oposat*. Malgrat tot, el cert és que és habitual que hi hagi un període de masculinitat femenina durant la infància de moltes noies. Com explica Halberstam¹¹¹, “d'acord amb els informes més comuns sobre comportaments a la infantesa, hi ha bastantes nenes *tomboy* i això no sol alarmar els pares”. En conseqüència, la tendència general és creure que la desviació de gènere en el cas de les dones és molt més tolerada que en el cas dels homes. Una equivocació, com demostrarà Halberstam.

¹⁰⁵ D'acord amb la definició de Carlos Fonseca i Mª Luisa Quintero, la teoria *queer* és l'elaboració teòrica de la dissidència sexual i la de-construcció de les identitats estigmatitzades, que a través de la resignificació de l'insult -traduït al castellà, el terme anglosaxó *queer* equival a 'mariquita'- aconseguix reafirmar que l'opció sexual distinta és un dret humà. A grans trets, la teoria *queer* visibilitza i cerca la construcció dels espais que li corresponen a les sexualitats perifèriques, exercint el dret a la seva existència.

¹⁰⁶ RUBIN, G. (1989). *Reflexionando sobre el sexo: notas para una teoría radical de la sexualidad*. Talasa

¹⁰⁷ HALBERSTAM, J. (2008). *Masculinidad femenina*. Editorial EGALES, pp. 145

¹⁰⁸ RUBIN, G. (1989). *Reflexionando sobre el sexo: notas para una teoría radical de la sexualidad*. Talasa, pp.123

¹⁰⁹ RUBIN, G. (1989). *Reflexionando sobre el sexo: notas para una teoría radical de la sexualidad*. Talasa, pp.123

¹¹⁰ D'acord amb la definició de Halberstam, *tomboy* es tradueix per 'chicazo' o 'marimacho' en castellà. Al present treball s'ha deixat la forma originària del concepte en anglès, per evitar confusions

¹¹¹ HALBERSTAM, J. (2008). *Masculinidad femenina*. Editorial EGALES, pp. 27

Les *tomboy* solen associar-se a un desig 'natural' per aquella major llibertat i mobilitat de la que gaudeixen els homes, la qual cosa sovint s'interpreta com un signe d'independència i d'automotivació. No obstant això, la conducta del *tomboy* es castiga quan es converteix en l'indicador d'una "forta identificació amb l'home" -com podria ser posar-se nom de nen o negar-se a vestir roba femenina-. La cosa canvia quan aquesta actitud es perllonga més enllà de la infantesa, ja que "a la pubertat tota la força de l'adequació al gènere recau sobre la noia¹¹²". Així, mentre per als nens l'adolescència representa un ritus de pas i una ascensió a certa versió del poder social, per a les noies la pubertat és una lliçó de "moderació, càstig i repressió"¹¹³. En aquest sentit, i com alerta Halberstam, ser confosa constantment amb un noi pot contribuir, per moltes *tomboy*, a produir una identitat masculina¹¹⁴. D'aquesta forma, queda patent la forta influència dels agents externs a l'hora de crear el 'jo' dels adolescents. Si no s'atèn amb cura la diversitat sexual i de gènere, es perpetuaran les categoritzacions dels desitjos humans i de les formes culturals, sexuals i identitàries, reduint-les a oposicions binàries.

Quan Halberstam diu que la masculinitat femenina és un símbol d'agitació social i un indicador de desordre sexual, en el fons el que denuncia és la simplicitat amb la que la societat en general concep les categories sexuals i de gènere. Respecte la dona masculina, Halberstam escriu¹¹⁵:

"Vesteix la roba equivocada, expressa desitjos aberrants i, sovint, és associada amb símbols fàlics [...] Pot portar pistola, fumar puros, vestir de cuir o anar en moto; pot presumir, fardar i lligar amb dones més joves i femenines; és forta i tràgica [...] Va ser una tomboy i expressa diverses masculinitats"

Els estudis de la sociòloga i psicòloga espanyola Raquel Platero comulgen amb els postulats de Halberstam. Tot i que Platero utilitza una altra terminologia -es refereix a les dones masculines empleant el terme 'bio-dona'-, recalca que la masculinitat viscuda en corporeïtats femenines suposa una amenaça al sistema patriarcal i heteronormatiu, ja que

¹¹² HALBERSTAM, J. (2008). *Masculinidad femenina*. Editorial EGALES, pp. 28

¹¹³ HALBERSTAM, J. (2008). *Masculinidad femenina*. Editorial EGALES, pp. 28

¹¹⁴ HALBERSTAM, J. (2008). *Masculinidad femenina*. Editorial EGALES, pp. 42

¹¹⁵ HALBERSTAM, J. (2008). *Masculinidad femenina*. Editorial EGALES, pp. 212

“desestabilitza les categories sexuals a l’ús¹¹⁶”. Com Halberstam, Platero destaca que la masculinitat de les dones trenca amb la idea que la masculinitat és un escenari exclusiu dels homes, per la qual cosa la masculinitat femenina sacseja les duplicitats (home/dona; homo/hetero; amic/enemic) sobre les que descansen la sexualitat, el sexe, el gènere, els desitjos i la pròpia identitat. D’acord amb els seus postulats, l’animadversió i l’invisibilització de la masculinitat femenina es deu a que el propi terme posa en dubte dos postulats inqüestionables: la norma heterosexual i la diferència sexual. “És així com els seus guardians reaccionen per a mantenir la seva legitimitat¹¹⁷”.

8.1. El manifest contrasexual de Beatriz Preciado

En el fons, la teoria *queer* es nodreix de discursos deconstructivistes, és a dir, pensaments que critiquen, analitzen i revisen a consciència els conceptes i el sentit de les paraules. I sense la influència del filòsof Jacques Derrida¹¹⁸, pare de la deconstrucció, hagués costat evidenciar la incapacitat de la filosofia d’establir allò que Nietzsche¹¹⁹ anomenava un règim de veritat: un sòl de coses sense excessos de dubtes ni vertígens indecisos, una necessitat humana sense la qual embogim. No obstant això, com apunta Vásquez¹²⁰, la postmodernitat revela que la raó, aquella màquina del pensament sobre la qual s’han erigit les grans veritats de la civilització, ha estat tan sols “una narrativa entre d’altres a la història”.

En opinió de Vásquez, les oposicions binàries que regeixen a Occident “construeixen una jerarquia de valors gens innocent, que cerca garantir la veritat i que serveix per excloure i

¹¹⁶ PLATERO, R. (2009). *La masculinidad de las biomujeres: marimachos, chichazos, camioneras y otras disidentes*. Jornades Estatals Feministes a Granada. Taula rodona: cossos, sexualitats i polítiques feministes, pp. 7

¹¹⁷ PLATERO, R. (2009). *La masculinidad de las biomujeres: marimachos, chichazos, camioneras y otras disidentes*. Jornades Estatals Feministes a Granada. Taula rodona: cossos, sexualitats i polítiques feministes, pp. 7

¹¹⁸ KRIEGER, P. (2004). *La deconstrucción de Jacques Derrida (1930 - 2004)*. Anales del Instituto de Investigaciones Estéticas, 84, pp. 179-188

¹¹⁹ VÁSQUEZ, A. (2011). *La posmodernidad. Nuevo régimen de verdad, violencia metafísica y fin de los metarrelatos*. Revista Crítica de Ciencias Sociales y Jurídicas, 29

¹²⁰ VÁSQUEZ, A. (2011). *La posmodernidad. Nuevo régimen de verdad, violencia metafísica y fin de los metarrelatos*. Revista Crítica de Ciencias Sociales y Jurídicas, 29

devaluar els termes inferiors de l'oposició¹²¹. En aquest sentit són interessants les aportacions teòriques de Beatriz Preciado, especialitzada en filosofia del gènere i deixeble de Derrida. Des de la seva òptica, tot són pràctiques d'invenció de la veritat: les escoles, els museus, la televisió, la literatura, la cultura, la política, el sexe. Explica que al llarg de la història hi ha hagut un oblit sistemàtic del pensament dissident, i aboga per explotar la capacitat humana de construir una altra narració: la dels supervivents.

Per a Preciado¹²², la teoria *queer* s'erigeix com la veu dels marginats, dels oblidats i dels subalterns. Explica que els rols i les pràctiques sexuals, atribuïdes de forma natural als gèneres binaris masculí/femení, són un conjunt arbitrari de regulacions inscrites en els cossos que assegurin l'explotació material d'un sexe sobre l'altre¹²³. Amb tot, el sistema heterosexual és en realitat un aparell social de producció de feminitat i de masculinitat que opera fragmentant el cos: retalla òrgans i genera zones d'alta intensitat sensitiva que després identifica com centres naturals i anatòmics de la diferència sexual¹²⁴.

¹²¹ VÁSQUEZ, A. (2011). *La posmodernidad. Nuevo régimen de verdad, violencia metafísica y fin de los metarrelatos*. Revista Crítica de Ciencias Sociales y Jurídicas, 29

¹²² PRECIADO, B. (2000). *Manifiesto contrasexual*. Editorial Anagrama

¹²³ PRECIADO, B. (2000). *Manifiesto contrasexual*. Editorial Anagrama, pp. 24

¹²⁴ PRECIADO, B. (2000). *Manifiesto contrasexual*. Editorial Anagrama, pp. 17

9. Treball empíric

9.1. Hipòtesi de treball

Malgrat les aportacions acadèmiques de Halberstam, Preciado o Platero, la hipòtesi que fonamenta el present treball és que la masculinitat continua sent cossificada en corporeïtats masculines. O dit d'una altra manera: la masculinitat es vincula indefectiblement amb el sexe masculí, i en conseqüència és entesa com un sinònim de virilitat o d'home. D'aquesta manera, el gruix de la societat invisibilitza altres identifications possibles -com seria la de la masculinitat femenina-, relegant-les a un no-lloc on són confoses constantment amb una identitat prototípicament masculina.

Amb tot, el següent treball es proposa demostrar com la masculinitat es percep com quelcom abstracte però íntricament lligat als cossos d'homes. De la mateixa manera, caldrà fer un exercici de deconstrucció per tal de desnaturalitzar els binomis home/dona i masculí/femení, als quals s'acaben per reduir les múltiples identifications humanes.

9.2. Metodologia: grup de discussió

La hipòtesi de treball es vol poder demostrar a través d'una metodologia d'investigació de caire qualitatiu: el grup de discussió. Consisteix, essencialment, a reunir de sis a dotze persones desconegudes entre elles per a que discuteixin sobre un tema en concret. Tal i com exposa Vallés, el grup és un marc per captar les representacions ideològiques, els valors, les formacions imaginàries i afectives dominants a un determinat estrat, classe o societat global¹²⁵. Val a dir que aquest tipus de tècnica s'engloba dintre les investigacions d'entrevistes de grups, situant-se a cavall entre l'entrevista individual i les tècniques d'observació-participació.

En el present treball l'objecte d'estudi és la transmissió de la masculinitat a través de la ficció, ambdós elements formen part d'esferes abstractes de la vida, cosa que en fa difícil la

¹²⁵ VALLES, M. (1999). *Técnicas cualitativas de investigación social: reflexión metodológica y práctica profesional*. Madrid: Editorial Síntesis, pp. 287

seva quantificació. És precisament per això que la metodologia triada és la del grup de discussió, una tècnica d'anàlisi qualitativa que afavoreix la lliure expressió d'idees, valors i creences que d'altra manera serien complicades d'esbrinar. Com explica Vallés, cerquem la construcció del sentit comú que un o diversos grups socials fan al voltant d'un àmbit determinat¹²⁶. És així com el grup de discussió permet el debat d'idees, així com l'intercanvi de punts de vista i el qüestionament de les normes de gènere, presentades acríticament com fixes, inmutables i binàries. Com l'objecte d'estudi freqüentment forma part de l'inconscient, el grup de discussió convida a la reflexió colectiva sobre temes que ens esquitxen a tots i dels quals moltes vegades no en som conscients: la socialització sexista, el sistema patriarcal desigual i diferenciat en funció del sexe, l'assimilació del gènere i dels rols, la naturalització de la norma binària dels sexes i la transgressió de la mateixa a través del canvi d'identitat.

Per tal de convidar a la reflexió i al debat de les temàtiques analitzades a l'apartat teòric del present treball, el grup de discussió s'articularà entorn el visionat de *Tomboy*, pel·lícula francesa estrenada el 2011 i dirigida per la cineasta Céline Sciamma. L'argument del film versa sobre la vida de la Laura, una noia de deu anys que es muda amb la seva família a una tranquil·la ciutat a la perifèria parisina. El seu aspecte andrògin fa que els altres joves del barri la confonguin amb un noi, i és així com la Laura crea el seu alterego masculí: el Michael, personatge que interpretarà durant tot l'estiu. Michael voldrà encarnar l'arquetip masculí jugant a fútbol, llevant-se la camiseta, escopint, barallant-se, protegint els dèbils i enamorant-se d'una noia. En definitiva, la Laura/Michael teixeix un tel de mentides que configuren un relat rodó sobre els miralls de la identitat i les normes de gènere.

¹²⁶ MARTÍN, E. (1992). El grupo de discusión como situación social. *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*. Setembre, 1992. (79), pp. 81-112

9.3. Hipòtesis d'investigació

- La masculinitat es presenta com quelcom invisibilitzat. Al grup de discussió li costarà parlar sobre les idees d'autoritat, virilitat, major presència a l'espai públic o anti-feminitat, intrínseques a l'anàlisi acadèmic de la masculinitat
- Es produirà inevitablement l'associació del gènere masculí al cos d'home (joc sexe/gènere/cos) d'una forma gairebé automàtica, sense reparar gaire en l'aprenentatge del gènere al que Laura/Mickaël se sotmet i a través del qual experimenta la seva transgressió de la identitat sexual
- No hi haurà gaire inconvenients a l'hora d'acceptar la diversitat sexual, però sempre en cossos aliens i sense qüestionar la validesa dels 'sacrosants' mandats de gènere. Emergirà la lògica que el gènere és immutable i que la masculinitat és només una (fútbol, noies, penis)
- Impactarà més la transgressió de la identitat sexual (quan la Laura es posa un penis de plastilina) que no pas la transgressió de gènere (fer-se passar per "nen-de-tota-la-vida" significa jugar a fútbol, donar petons a dones, llevar-se la camiseta, escupir en públic i defensar els dèbils)

9.4. Procés de recerca

La ideació del grup de recerca es basa en dos elements fonamentals: la descripció teòrica de la mostra i el protocol d'actuació. En primer lloc, la descripció de la mostra necessita que es defineixi la composició del grup i, en aquest cas, s'ha fet d'acord amb els postulats exposats per Vallés. Així doncs, el primer repte serà aconseguir reunir a set persones d'entre vint i vint-i-quatre anys, desconegudes entre elles i que estiguin disposades a participar a un grup de discussió del qual desconeixien absolutament el tema. Per a respondre tal objectiu, es procedirà a contactar amb els futurs participants del projecte a través de diverses xarxes d'amistats pròximes a l'autora del treball, per tal que aquests contactin amb coneguts seus disposats a col·laborar en el projecte, de tal manera que les persones seleccionades no coneguin ni l'autora del treball, ni els seus companys de grup, ni la temàtica analitzada.

Amb tot, la mostra ideada inclourà de sis a vuit persones desconegudes entre elles, on el grau d'heterogeneïtat sigui el màxim possible pel que fa a l'edat (d'entre vint i vint-i-quatre anys), el sexe (tant homes com dones) i el perfil (joves estudiants universitaris, joves treballadors i joves amb aficcions diferents). Pel que fa al lloc on es durà a terme el grup de discussió, seguint les pautes marcades per Vallés, cal que l'ambient sigui el més natural possible. És per això que es seleccionarà un domicili particular preparat per a l'ocasió, on l'espai sigui el suficient, amb la màxima comoditat i la millor presentació possible. Per això es disposarà d'una sala amb un televisor, dos sofàs (de dues i tres persones, respectivament), una butaca, quatre cadires i una taula amb beguda i menjar de *picoteo*. Tot disposat en ordre circular, per tal que els components del grup puguin establir contacte visual directe amb els seus companys. Com els participants no es coneixeran entre ells, no caldrà separar-los en la distribució dels seients per evitar subgrups preexistents.

Per la seva banda, el protocol d'actuació serà creat especialment per a l'ocasió, i se sostindrà en diferents eixos. El primer d'ells serà la rebuda dels participants, l'objectiu de la qual no és altre que rompre el gel quant abans millor i crear un ambient agradable i càlid, entaulant per això converses sobre temes quotidians (el temps, els estudis, els *hobbies*) mentre s'espera l'arribada de tots els components del grup. D'aquesta manera s'iniciarà una relació abans de la projecció i de la discussió d'idees, per tal que el debat entre desconeguts sigui el menys incòmode possible.

El segon eix inscrit al protocol tindrà lloc quan tots els participants estiguin disposats a la sala. Consisteix en fer un exercici sobre canvis d'identitat. L'autora del treball, excusant-se sota el pretext de mantenir l'anonimat dels components del grup, proposarà als participants canviar-se el nom i crear-se ells mateixos un pseudònim, tenint així la possibilitat de *(re)batejar-se* i *(re)presentar-se*. El sentit de l'exercici lliga amb un fragment de la pel·lícula on la protagonista decideix voluntàriament canviar-se el nom: passarà de ser Laura (noia masculina blanca) a ser Michael (noi masculí blanc), una transformació que a la protagonista de la pel·lícula li brindarà l'oportunitat de reinventar-se i d'ocupar espais que fins aleshores li havien estat privats. A més, l'exercici pretén evidenciar que l'assignació de la nova identitat vindrà marcada per factors totalment arbitraris i

inconscients, entre els quals interessa observar el gènere: si les noies es rebatejaren amb nom de noies, i els homes amb noms d'homes.

Després de l'exercici dels noms, es procedirà al visionat sencer de la pel·lícula (120 minuts) sense interrupcions. En acabar el film, es produirà una primera posada en comú de les impressions que la pel·lícula ha suscitat en els participants, buscant la lliure interpretació i, en ella, les creences inconscients sobre l'inmutabilitat del gènere. A continuació es procedirà a l'inici de la discussió pròpiament dita, per a la qual l'autora s'haurà preparat prèviament un guió orientatiu (ANNEX 1) que l'ajudarà en la seva tasca de mediadora i que tractarà els temes essencials de la investigació: la identitat, la socialització, l'aspecte extern i la masculinitat femenina.

En donar per finalitzat el debat, s'agrairà a tothom la seva participació en el projecte i se'ls explicarà el motiu del grup de discussió: un treball de fi de grau que versa sobre la transmissió de la masculinitat.

El cert és que el protocol ideat tracta de seguir una lògica ascendent, concebint l'aprofundiment en els temes a tractar anant de menys a més i amb una digressió (l'exercici del nom), que tracta de rompre el gel entre els desconeguts i sondejar algunes idees. L'objectiu del protocol és crear un ambient natural i còmode on la pròpia dinàmica del grup tregui a la superfície idees interioritzades i arrelades a l'inconscient, tractant la transgressió del gènere i anant més enllà de la norma binària. El rol a seguir per part de l'autora del treball és el de moderar la discussió, ser una mena de director d'orquestra que doni la suficient llibertat als participants per opinar amb total autonomia però, alhora, encamini el debat cap a un fi: la consecució dels objectius prèviament marcats (verificar les hipòtesis d'investigació). La tasca és la de fer les preguntes oportunes quan els silencis s'allarguin massa i, especialment, dinamitzar el grup, respectant les opinions dels més xerradors (els líders d'opinió dintre del grup) i animar als més tímids a dir la seva. Alhora, també serà la mediadora qui donarà la paraula i dirigirà el debat, posant ordre en els moments més tensos si s'escau.

9.5. Descripció de la sessió

Barcelona, 6 d'abril de 2014. A les 17.30h de la tarda s'ha convocat els participants del grup de discussió al domicili particular de l'autora de la investigació. Dues hores abans del visionat fallen dues persones, per la qual cosa s'improvisa una solució ràpida: posar-se en contacte amb amistats de l'autora que no coneguin els participants del grup. Així, el Miquel i l'Aina s'integren al darrer moment ja que, sense un mínim de persones, el treball empíric no tindria raó de ser. Finalment es reuneixen set persones, dos nois (el Roc i el Miquel) i quatre noies (la Maria Antònia, l'Anne, la Laia i la Núria). Tots són desconeguts entre ells.

La rebuda és cordial, sense gaire nerviosisme però amb la intriga de saber què han vingut a veure i sobre què hauran de debatre més tard. L'autora del treball ofereix begudes, menjar i dóna peu a que els participants es relacionin entre ells demanant-los que facin apostes sobre què han vingut a fer. La idea és rompre el gel mentre esperem que els darrers components del grup arribin. Els participants es van disposant lliurement pels seients de la sala, amb prudència i una mica cohibits. Alguns fumen, i es fa broma sobre el dia, que com és plujós ajuda a quedar-se a casa mirant una pel·li.

En arribar el darrer integrant del grup, tots s'asseuen i esperen rebre instruccions. La mediadora explica el procediment a seguir. *“És ben senzill, en realitat no té cap misteri... No us talleu!”*, comença. Primer compliran amb una formalitat burocràtica, després miraran tranquil·lament la pel·lícula i finalment, xerraran entre ells sobre el que el visionat els suggereixi. Tots assenteixen mentre la mediadora explica l'únic requisit de la tarda. *“Com això pot ser publicat al Dipòsit Digital de la universitat, s'ha de mantenir l'anonimat dels participants per tal d'evitar problemes. Coses del mundillo... Teniu allà una llibreta i un boli; heu d'escriure un pseudònim que us pugui identificar, pot ser qualsevol cosa”*. Els participants se sorprenden, gairebé a tots se'ls escapa una rialla tonta. A continuació expressen el seu desconcert i els assalten els dubtes. *“Ui, és que ara així de sobetón... No sé què posar!”*. En cinc minuts, i després de moltes bromes que ajuden a rompre el gel, els integrants del grup han escrit a la llibreta el seu pseudònim. Tots excepte un s'identifiquen amb un nom del seu sexe real.

Acabada la formalitat, la mediadora demana si algú ha d'anar al lavabo. Ningú té la necessitat. *"Apaguen sus móviles que empieza la función"*, bromeja l'autora. Hi ha rialles. La mediadora s'aixeca, posa en marxa el DVD i comença el visionat. El grup calla i mira la pel·lícula en silenci. Als quinze minuts de visionat arriba la primera escena que provoca cares de sorpresa entre els assistents. L'escena de la Laura al sortir de la banyera delata, a través d'un plànol fugaç, el seu sexe biològic. Com prèviament cap diàleg del film ha fet referència al nom real de la protagonista -Laura- ni res que pogués fer sospitar que era una noia, diversos participants del grup arquejen les celles i esbufeguen tímidament. Alguns exclamen: *"Uh, què raro"*. L'argument de la pel·lícula transcorre sense gaire sorpreses més, els assistents riuen als moments còmics i deixen anar algun *"Oh!"* de tendresa amb les escenes més infantils. Quan arriba el moment on la protagonista de la pel·lícula fabrica un penis de plastilina perquè al dia següent va a nedar amb els seus amics al llac, les expressions verbals dels participants cavalquen entre el patiment i el divertiment. Cap al final de la pel·lícula hi ha dues escenes més que provoquen preocupació entre els assistents.

La primera té lloc quan la mare de la Laura descobreix que la seva filla s'està fent passar per un noi fora de casa. Per mostrar a les altres mares que el Michael és en realitat una noia, la mare decideix de posar-li un vestit blau a la Laura i anar a casa de la seva millor amiga, la Lisa, per explicar la situació. En aquest moment, els participants del grup expressen certa compassió per la nena: *"Ai, pobre!"*, *"Què fort..."*. L'altra escena, gairebé al final del film, es produeix quan el grup d'amics de la protagonista s'adonen que el Michael és en realitat una noia. Es així com el líder del grup, un noi negre, proposa de fer "la verificació". És l'escena de la veritat. Tot el grup d'amics són nois excepte la Lisa, que és la noia que s'ha petonejat amb el Michael/Laura. El líder del grup li diu a la Lisa que serà ella la que ho farà, perquè és ella qui s'ha besat amb la Laura. *"Tú eres chica y la has besado, eso es asqueroso"*, li diu. En aquell moment la Lisa acota el cap, assenteix i s'apropa lentament a la Laura, que està recolzada a un arbre plorant. Després de mirar-la amb expressió de patiment, li baixa els pantalons, mira fugaçment i gira el cap cap a un costat. Les manifestacions dels assistents al llarg d'aquesta escena són una barreja de nerviosisme i indignació, amb expressions com *"Ai, ai, ai. No tio!"* o *"No, no, no... Què injust!"*. La darrera

escena de la pel·lícula és gairebé com la primera: la Laura surt de casa seva i la Lisa l'espera abaix. El diàleg és curtíssim. La darrera li demana a la primera: "*Com et dius?*", i l'altra respon: "*Laura, em dic Laura*".

Acaba la pel·lícula i les primeres impressions són positives. De fet, el grup comulga amb una mateixa idea als pocs minuts d'acabar el visionat: la protagonista vol ser un nen. Es detecten els líders de grup: l'Anne, especialment. La seva postura és molt activa i participativa, obre diverses línies de debat i respon amablement a les intervencions de la resta del grup. Per la seva banda, la Maria Antònia i el Roc són els que menys participen, probablement per una barreja entre timidesa i allunyament del tema a discutir. El cert és que la dinàmica del grup és molt positiva: hi ha pocs minuts de silenci, i els participants no es queden en blanc en quasi cap moment. La postura de la moderadora ha estat la de seguir el debat espontani que s'anava generant a mesura que prenien forma les intervencions del grup, però sense distanciar-se gaire dels objectius de la investigació. Pot ser al final del debat les intervencions de la moderadora han estat més opinió que no pas aportacions fredes que buscaven confirmar hipòtesis.

En general, però, la dinàmica de grup ha estat molt gratificant per a tots. Els participants no han mirat la gravadora en cap moment, i de fet la innèrcia de les intervencions eren molt espontànies. A més, la interactuació entre ells ha estat total: es miraven els ulls els uns als altres i escoltaven proactivament les aportacions de la resta. De fet, quan s'ha donat per finalitzat el debat tots han mostrat la seva simpatia pel projecte d'investigació i la seva alegria per haver format part d'un grup de discussió. El cert és que era la primera vegada per a tots, i l'experiència els ha resultat enriquidora. Quan marxaven del domicili, tres dels participants han mostrat a l'autora del present treball el seu entusiasme per haver debatut sobre la temàtica escollida, expressant la seva emoció per com havia transcorregut la sessió. "M'ha agradat molt, de veritat" o "M'ho he passat molt bé", han estat les paraules que més han reconfortat a l'autora de la investigació.

Val a dir que l'eina d'enregistrament del debat fou una gravadora, gràcies a la qual l'autora del treball ha pogut transcriure i interpretar en profunditat l'espectre d'idees, creences i

opinions expressats durant el grup de discussió. A més, durant el mateix es va procedir a anotar sintèticament les reaccions dels participants a moments clau de la pel·lícula. De la mateixa manera, en acomiadar tots els components del grup l'autora de l'investigació va procedir a elaborar un informe del transcurs de la sessió.

Al llarg del desenvolupament de present treball s'ha anat modificant i millorant aquesta tècnica d'investigació segons les necessitats i els imprevistos que han sorgit sobre la marxa.

9.6. Anàlisi¹²⁷

La primera idea és clara: la pel·lícula va sobre una nena que vol ser nen. Es la postura defensada per la Núria i l'Aina. L'Anne posa més traves: pensa que “es un tíó”, sense vincular la *voluntat de* convertir-se en un home, sinó recalcant la interpretació dels rols masculins en un cos de dona. L'Aina se situa en un plantejament més prudent, i és la que comença a parlar de les coses que fa la Laura. “Li agraden les coses de nens”, explica. Darrera aquest enunciat es troben dos elements implícits: que les coses de nens són de nens, i que només hi ha una forma “típica i tradicional” de ser nen. La Laia, en canvi, no pensa que la Laura vulgui ser un nen, sinó que se sent “més còmoda actuant com els nens”. Es la primera integrant que destaca la importància del grup -on tots són nens i només hi ha una nena-, creu que la protagonista “juga a ser nen”, no que ho sigui ni que vulgui ser-ho.

Per la seva banda, l'Anne dóna entrada al tema de la divisió sexual dels rols. “A la chica no la dejan jugar a fútbol, y al otro al final sí: tiene cara de tío, parece un niño y al final los otros lo aceptan”. En el seu argument destaca la importància que té la imatge, és a dir, l'impressió que tenen els altres sobre un mateix. De les seves paraules es desprèn la idea que s'ha de *demonstrar* el que s'és: si home o dona, nen o nena. El grup comença a parlar sobre les *coses* (activitats) que corresponen a cada sexe: el fútbol és cosa de nens; el maquillatge, de nenes. La Núria observa que la noia, tot i ser molt masculina, es deixa maquillar per la Lisa. L'Aina opina que ho fa perquè s'ho pren com un joc, i l'Anne deixa entreveure que ho fa per ‘amor’, ja que “él se quita el maquillaje para ir donde su madre, y

¹²⁷ L'anàlisi s'ha fet en base a la transcripció de la sessió, disponible a l'ANNEX 2

va tapado con el gorro”. El Roc apunta que ho fa perquè li fa vergonya anar maquillat pel carrer o que la vegin com una nena. La lògica de pensament d’aquesta relació, entre vergonya i maquillatge, respon al primer mandat de la masculinitat hegemònica: l’antifeminitat. En aquest sentit, la Núria dóna amb un tema clau. Ella diu: “Bé, però el problema és que la mare la felicita per maquillar-se”. L’Anne afegeix que la mare, quan s’assabenta que la seva filla té una nova amiga al barri també la felicita, dient “muy bien que te juntas con chicas, que siempre vas con chicos”.

La idea amb la que comulguen ambdues és que la figura del *tomboy* té una data de caducitat: en arribar l’adolescència, no serà tan tolerable anar sempre amb nois o tenir comportaments típicament masculins. La Maria Antònia deixa entreveure un pensament semblant, observant que a la mare li ha sorprès que la seva filla se socialitzés amb altres noies, protagonitzant una alteració de la norma. I és que, tal i com se suggereix a la pel·lícula, la norma de la Laura és anar amb nens. Al declarar que ha conegut una noia el que està fent és transgredir la regla, amb la consegüent felicitació de la família ja que aquesta ruptura suposa per a ella un retorn al seu destí patriarcal i normatiu: tenir amigues.

Seguint amb la idea de la imatge, l’Anne opina que posar-li el vestit a la Laura és com una mena de càstig per *demostrar* als altres que és nena. Per la seva banda, l’Aina pensa que la mare no és tan dràstica, ja que “si fos tan radical pot ser tampoc la deixaria sortir de casa vestida així des d’un principi”. En el fons, la idea que es desprèn és que la família, com agent de la socialització primària, té la suficient autoritat com per determinar la imatge pública dels seus fills, moldejant la seva identitat i personalitat als gustos comunment acceptats. Seguint, com diria Millet, els mandats patriarcals: si no vols problemes, no et surtis de la norma.

Per reconduir el debat, la moderadora demana si algú sap què significa *tomboy*, el títol de la pel·lícula. Ningú ho sap. Ara bé, tots donen per suposat el que significa *marimacho* i encerten en descriure la Laura com una *tomboy*. L’Anne, concretament, diu: “Si dices que esa persona es una mujer y va vestida así, es una marimacho”. La vestimenta és el que la fa

masculina. Amb altres paraules, és el que ja subscriu Rubin a l'explicar les múltiples fòrmules que les dones masculines utilitzen per crear la seva identitat: vestir com un home, portar els cabells curts. Durant tot el debat s'ha evidenciat la dificultat i els dubtes a l'hora de referir-se a la protagonista de la pel·lícula. Els participants no sabien si dir-li "ell" o "ella". És per això que quan la moderadora ha suggerit que la necessitat d'etiquetar, nombrar i definir era més una exigència "exterior" que no pas de l'individu en qüestió, donant a entendre que a la protagonista no sembla crear-li cap problema d'identitat, la resposta ha estat que la noia actua igual a casa i al carrer. En especial, l'Aina i la Núria li restaven importància al fet que la Laura tingués un alterego home, el Michael.

La Laia i el Roc han suggerit que amb això el que la Laura aconseguia era ocupar espais que fins aleshores eren inexistents per a una nena. La Laia, de fet, ha matissat que és normal que una noia vulgui ser nen, perquè els nens "poden fer moltes coses" i les noies "estan com reservades a una". En aquest sentit, l'aportació del Miquel ha girat entorn les possibilitats que té una persona al néixer, independentment del gènere que li sigui assignat. La Laia respon que la Laura juga els dos papers, "pot escopir i maquillar-se", i que això li fa estar còmoda, però així i tot el seu entorn té la necessitat de definir-la. Quan l'Anne li ha contestat que llavors ella no entenia perquè es mira tantes vegades al mirall i perquè "se pone un pito de plastilina", suggereix que la Laura en realitat vol ser un nen, no només que jugui els dos papers.

El cert és que totes les aportacions giren entorn el binarisme de gènere: o masculí o femení. I a l'hora de tractar amb una transgressió de gènere tan innocent i experimental com la que protagonitza la Laura, no troben l'etiqueta necessària per definir-la, perpetuant les dualitats al remarcar la idea que ella "vol ser un nen". És per això que la moderadora ha volgut saber quines diferències troben entre el que fa un nen i el que fa una nena. L'Aina s'ha limitat a parlar del fútbol, i el Roc ha afegit que els nens es barallen. L'Anne ha estat qui ha aportat un element clau a l'hora de definir la masculinitat hegemònica: "los niños defienden a las niñas". La idea de l'home protector, especialment del suposat sexe dèbil: les dones.

Davant la dificultat que tenen els participants quan se'ls demana com definirien a la Laura, la moderadora pregunta si pensen que canvia molt a casa i al carrer. El Roc opina que no, mentre la Laia apunta que “s’obre portes”. És a dir, canviant la seva identitat més personal - el nom-, vestint-se i comportant-se de forma masculina, adopta automàticament el rol masculí. “El Michael podrà jugar a fútbol i pegar els nens per una nena”, diu la Laia. Mentre l’Aina defineix la Laura com “embullada”, el Miquel contesta que com és “tan petita no té els coses tan interioritzades: no li dóna tanta importància com la que li donaríem ara tots, amb vint-i-dos anys”.

La Laia se sorprèn a l’observar que una cosa tan senzilla com portar vestit o pantalons de xàndal és el que fa que una persona sigui *a* o *b*, blanc o negre, a l’esquerra o a la dreta del mapa. L’Anne respon que en el fons “la sociedad decide como es él, te van creando”. La idea implícita és que la socialització dels individus és sexista, i que un contra el món no guanya, per tant acaba cedint a les exigències socials. Per l’Anne, les excepcions que transgredeixen el gènere confirmen la norma patriarcal, enlloc de suggerir alternatives a l’hegemonia sexual.

Un dels moments més intensos ha estat quan s’ha parlat de l’escena del penis de plastilina. La moderadora demana què opinen, si la protagonista ho ha fet per què li feia il·lusió o per continuar amb la mentida. L’Anne diu “pero no lo entiendo”, i la Núria respon “así a lo mejor lo aceptan más”. La Laia opina que la protagonista assimila el paper masculí no tant per raons sexuals, sinó per seguir la mentida. El seu dubte arriba quan comenta el petó que es fan la Lisa i el Michael. “Per què ja se sent noi o per què com a nena ni s’ho ha plantejat?”. Es en aquest moment quan emergeix l’heteronormativitat que pressuposa el patriarcat. La Núria opina, donant per suposat que la Laura vol ser un nen, que li agraden les noies. En canvi, l’Aina creu que a la Laura li agrada aquella persona en concret, la Lisa, i no tant els seus atributs sexuals. De fet, apunta que el Michael “tampoc no demostra ser un *tio*”, entenent que la Laura no desenvolupa un rol tradicional de masculinitat que destila virilitat.

L’Anne, en canvi, opina que sí demostra ser un home. “Empieza la pelea”. El Miquel creu

que li és igual, que senzillament és qüestió de “possibilitats” i que per això “fa tots els papers que se suposa han de fer els *tios*”. Sembla que el Miquel no relaciona possibilitats amb privilegis, per la qual cosa la moderadora demana si és iniciativa de la protagonista comportar-se així o és una norma apresada. El Miquel respon que aprèn els rols, i l’Anne coincideix, argumentant que els rols són “una cosa impuesta por la sociedad, no por la persona”. I afegeix que “hay uno femenino y uno masculino; no hay término medio, el intermedio ya es una cosa rara”. El grup riu, però el cert és que sí hi ha terme intermig: la pròpia protagonista de la pel·lícula, una *tomboy*, se situa en un no-lloc entre la feminitat i la masculinitat tradicionals. El problema, pot ser, sigui que no hi ha manera d’emparaular ni de concebre altres formes d’interpretar el gènere si aquestes *altres* formes culturals, sexuals i de gènere no tenen nom, perquè això implica que tampoc tenen un espai propi.

Al respecte, la moderadora reformula el que està explicant l’Anne. “¿Pero él es chica? Chica con rol masculino”. L’Anne ho reafirma, destacant que “actúa como un chico”, i torna a diferenciar entre jerarquies sexuals i privilegis diguent que “si se comportara como una chica no podría meterse en broncas con sus colegas”. Queda patent, doncs, que una dona masculina serà assignada automàticament a la masculinitat *pròpia* dels homes: barallar-se amb nens. Així doncs, sembla que ni les dones masculines tenen un espai propi ni els homes poden desvincular-se de la masculinitat hegemònica.

Al demanar què hauria passat si la Laura, enlloc de presentar-se com a Michael, es presentàs com a noia, la Laia afirma que “si s’hagués presentat com a noia mai s’hagués donat un petó amb la Lisa”. L’Anne ha afegit que tampoc no hagués jugat a fútbol. La moderadora recapitula: “¿Entonces decís que si no se hubiese cambiado el nombre no jugaría a fútbol, ni saldría con Lisa ni se pelearía con sus colegas? ¿Sin ese nombre dejaría de ser feliz?”. El Miquel ha estat clar en la seva resposta: “Si no s’hagués canviat el nom la considerarien *marimatxo* i punt”, mentre la Laia li ha contestat que “pot ser directament ni hagués adoptat el rol masculí, sinó el femení”. La idea del Miquel és continuar lligant comportaments típics de la masculinitat hegemònica amb el desig de ser un home, mentre la Laia destaca la forta pressió social que recau sobre els cossos femenins a l’hora d’ajustar-se als mandats de gènere. I això inclou negar la possibilitat d’adoptar comportaments més

atrebits pel simple fet de tenir genitals femenins.

A l'hora de parlar sobre la relació entre la Lisa i la protagonista, l'Anne ha recalcat l'heteronormativitat que exigeix el patriarcat. "Las chicas con los chicos y los chicos con las chicas, es otra imposición". Quan s'ha demanat si el fet de tenir parella canviava la relació del Michael amb la resta dels seus amics, gairebé totes les respostes han estat negatives. Només l'Aina ha apuntat que "quan el Michael es baralla al llac amb el seu amic negre, la càmera enfoca un moment a la Lisa com diguent *mira com el meu xorbo ha guanyat*". Es aquí on s'inclou un altre mandat típic de la masculinitat hegemònica relacionat amb la virilitat: l'exigència patriarcal de fer que els homes pressumeixin de les seves conquestes sexuals. El cert és que al ser una pel·lícula sobre infants, el tema ha passat gairebé desapercebut, tot i que la narrativa audiovisual deixava via lliure a tota mena d'interpretacions.

Per donar pas a l'introducció de les jerarquies dintre el propi col·lectiu dels homes, la moderadora ha demanat si creien que al grup d'amics hi havia algun líder. L'Aina apunta que "tampoc ho sembla", mentre la Núria i l'Anne destaquen el noi negre, "el que le dice que se una a su equipo cuando juegan a futbol, el mismo con el que luchan y el que le dice que le bajen los pantalones". Efectivament, l'autoritat del grup recau sobre l'esquena del noi negre. El Michael el desafia al llac dues vegades, jugant a veure qui és més fort; també és el nen negre el que dirigeix la consciència de grup quan decideix fer la 'prova de verificació' per comprovar si el Michael és en realitat una noia. El noi negre, doncs, encarnaria la masculinitat hegemònica, la de l'autoritarisme, la força, la subordinació i la marginació de les altres possibilitats. Al descobrir que el Michael és en realitat una noia, tot el grup el rebutja excepte la Lisa: la masculinitat femenina es veu relegada a l'invisibilització.

En aquest sentit, quan la moderadora ha demanat que què pensaven que passaria quan començés el curs i tots sabessin que el Michael és una noia, les respostes han coincidit molt. "Li faran un poc el *vacío*", comentava la Núria. "Perquè els nens són cruels", apuntava la Maria Antònia. L'Anne declarava que "de mayor la marginarían igual", explicant que "la sociedad no está preparada". El cert és que s'ha insistit molt en que la diversitat sexual i de

gènere està massa dualitzada, i aquests binomis home/dona o masculí/femení es presenten com invariables, entitats fixes.

9.7. Resultats

La primera lògica compartida (i d'aportació lliure) sembla clara: la nena vol ser noi. La idea que es desprén és que una nena que segueix les pautes que configuren el comportament típicament masculí s'escapa de la norma que hauria de seguir com a cos femení i que, per tant, s'enmarca dintre el rol contrari: el masculí. L'implícit és que només es conceben dos gèneres, dues úniques pautes de comportament socialment acceptats que es contraposen constantment. És com si només hi hagués un tipus de noi i un tipus de noia, per la qual cosa es perpetua una simplificació de les múltiples identifications humanes. Com és possible que hi hagi tantes nomenclatures per a gammes cromàtiques i no per a significacions de gènere? La tirania del llenguatge, com adverteix Halberstam, fa possible que el que no pugui ser nombrat no existeixi. Per tant, encara que hi hagués una categoria per a les dones masculines que les visibilitzàs com a grup i les atorgàs un espai propi independent a la masculinitat dels homes, continuariem amb el mateix problema a l'hora de simplificar la pròpia masculinitat. Perquè no només n'hi ha una, sinó que són múltiples.

Relació amb les hipòtesis d'investigació

1. L'invisibilització de la masculinitat no ha estat total: mentre les idees de virilitat i autoritat (il·lustrades amb la baralla al llac entre Michaël i el seu amic negre) han sortit sense gaire problemes, la de la major presència a l'espai públic (els nens poden escopir, les nenes no) o de l'anti-feminitat s'han tocat només de forma transversal. Sí s'ha insistit molt en la diferenciació dels rols segons el sexe, i en el tracte desigual entre sexes (a la Lisa no li deixen jugar a fútbol, a tots els nens sí). La dialèctica s'ha centrat més en la batalla entre sexes que no pas en el qüestionament de les normes de gènere.

2. Certa. La primera reacció després del visionat de la pel·lícula ha estat positiva respecte el film i la "temàtica tractada": és una típica crisi d'identitat sexual, la nena que vol ser noi. La

confusió simbòlica entre el cos d'una nena amb actituds/comportaments típicament masculins (jugar a fútbol, mostrar seguretat, vestir roba ampla, portar els cabells curts) i la sensació d'estar al cos equivocat. Certament, el debat ha girat més entorn els motius que havien espitjat la Laura a fer-se passar per nen, que no pas l'aprenentatge del rol típicament masculí al qual la protagonista se sotmet (només un participant ha reparat en el mirall com a símbol de la identitat i de l'aprenentatge/experimentació del 'jo').

3. Ningú no ha rebutjat el comportament de la protagonista, però no s'ha qüestionat gaire el binomi masculinitat/masculinitats. A moments concrets emergeix la lògica que el gènere és immutable i que la masculinitat és només una (la que es viu en un cos d'home, l'autoritària, la viril, la defensora dels dèbils, la futbolera, l'heterosexual).

4. Quatre participants han mostrat la seva sorpresa quan s'ha produït la transgressió de la identitat sexual de la protagonista (quan la Laura es posa un penis de plastilina per continuar fent-se passar per nen mentre es banya al llac amb els seus amics) que no pas la transgressió de gènere que comença als deu minuts d'iniciar-se la pel·lícula i on el missatge es va esclariant a mesura que avancen els minuts: fer-se nen significa molt més que posar-se un penis de plastilina. Significa jugar a fútbol, donar petons a dones, llevar-se la camiseta, escupir en públic, ser valent, defensar els dèbils i tenir dret a lluitar/barallar-se. En resum, adoptar una posició activa, enfront la passivitat que caracteritza la feminitat de les dones.

Per últim, cal destacar la tirania del llenguatge a la que es refereix Halberstam. I és que el fet de nombrar dona el poder de definir, amb la qual cosa tot el que s'escapa del llenguatge no pot ser pensat: no existeix, no té un espai. En el cas de la masculinitat femenina queda patent: les *tomboy* no ocupen cap espai, són a un no-lloc entre la feminitat de les dones tradicionals i la masculinitat prototípica dels homes. Caldria, doncs, (re)pensar les relacions entre els noms, les identitats i els cossos, perquè, com il·lustra el cas de la Laura/Michael a la pel·lícula, les possibilitats i les fissures del canvi de nom generen i provoquen canvis, permeten ocupar altres espais i deshabitar el no-lloc de la invisibilització.

9.8. Limitacions

Tant al llarg de la ideació del treball com al llarg de l'estudi empíric, l'autora del treball s'ha enfrontat a diverses limitacions amb les quals mai havia lidiat abans. És el primer cop que ha hagut de fer de medidora en una investigació d'aquestes característiques, centrada en el grup de discussió. El cert és que el nerviosisme ha recaigut més en el paper que li corresponia com a moderadora que no pas per la dinàmica que generaria al grup. Els dubtes sobre com disposar els elements de la sala, què servir de menjar o beure, els dies treballant el guió i les hores dedicades a assajar davant mirall el discurs de benvinguda li han suposat una gran inversió de temps i dedicació. L'experiència personal, tot i ser complicada, ha estat molt positiva i enriquidora.

Per definició, el grup de discussió necessita d'un grup per a realitzar-se. El cert és que quants més n'hi hagi millor, ja que d'aquesta manera s'ampliarà l'espectre d'opinions, idees, creences i valors dintre l'imaginari simbòlic dels participants. En el cas d'aquest estudi, només s'ha pogut realitzar un grup de discussió, la qual cosa limita els resultats de l'estudi a una mostra molt humil. L'escassetat de recursos, tant humans com econòmics, han fet impossible organitzar altres grups i afegir més persones al projecte.

Per últim, val a dir que la metodologia del grup de discussió implica citar el mateix dia a la mateixa hora i lloc a un grup de persones que no coneixen ni l'organitzadora de la trobada i que, a més, no saben sobre què han anat a parlar. En el cas d'aquest treball, les baixes de participants a última hora han obligat l'autora del treball a improvisar solucions que no estaven previstes a la planificació de la investigació.

10. Conclusions

Què és ser home i què és ser dona? Què s'espera de cadascun d'ells? Són la masculinitat i la feminitat les úniques brúixoles disponibles per identificar-nos en el viatge de la vida? Hi ha altres maneres de significar-se, de fer-se persona? Realment tenim suficients paraules com per encapsular els desitjos, les necessitats i les identitats humanes? Hi ha espai per a la dissidència -política, sexual, identitària, de gènere- o les formes de vida dissidents estan condemnades a l'invisibilització?

Si no hi ha respostes absolutes per als sexes i gèneres comunment establerts, com es poden determinar totes aquelles significacions que no encaixen en els mandats tradicionals de gènere i que, per tant, se situen en un no-lloc entre la masculinitat i la feminitat? Queden abocades a l'invisibilització, la dissidència i l'exclusió de l'imaginari col·lectiu? La problemàtica, pot ser, sigui que no hi ha manera d'emparaular ni de concebre altres formes d'interpretar el gènere si aquestes *altres* formes no tenen nom, ja que això implica necessàriament que tampoc tenen un espai propi.

És per aquesta impossibilitat d'ocupar espais que una dona masculina serà assignada gairebé de forma automàtica al gènere binari oposat, és a dir, a la masculinitat *pròpia* dels homes. D'aquesta manera, sembla que ni les dones masculines tenen un espai propi, ni els homes poden desvincular-se de la masculinitat hegemònica. La tirania del llenguatge, com adverteix Halberstam, fa possible que el que no pugui ser nombrat no existeixi: tot el que s'escapa del llenguatge no pot ser pensat, ni existeix ni té un espai propi.

Així doncs, cal (re)pensar les relacions entre els noms, les identitats i els cossos, perquè les possibilitats i les fissures del canvi de nom generen i provoquen canvis, permeten ocupar altres espais i deshabitar el no-lloc de la invisibilització. Per a arribar a una societat més democràtica, justa i igualitària és necessari educar la mirada en la diferència sexual, de gènere i identitària, així com dotar d'espais propis i nombrar les dissidències que existeixen, malgrat siguin invisibilitzades per l'hegemonia patriarcal.

Val a dir que el present treball s'ha convertit en una autèntica experiència d'aprenentatge personal. El contacte amb l'estudi a fons de la masculinitat, de la socialització i de les identifications de gènere suposa en sí un canvi de graduació de les ulleres amb les que es mira el món: les normes de gènere són a totes bandes, a tota paraula, en tot silenci i en tota acció. La pressumpció d'heterosexualitat, la sacrosanta divisió binària masculí/femení, la normativitat de gènere que s'acata sense qüestionar-la, els discursos sobre identitats duals que s'accepten acríticament sense saber quina legitimitat tenen. El que abans estava invisibilitzat per l'estructura social i de poder, ara s'ha convertit en un univers plagat de significacions, de jerarquies, de mandats i de comportaments.

11. Bibliografia

- ANDRÉS, R. (2007). *Herman Melville: poder y amor entre hombres*. Publicacions de la Universitat de València
- BACHOFEN, J.J. (1987). *El matriarcado: una investigación sobre la ginecocracia en el mundo antiguo según su naturaleza religiosa y jurídica*. Madrid, Ediciones Akal
- BEAUVOIR, S. (2005). *El segundo sexo*. Editorial Cátedra
- BENJAMIN, J.(1978). *Authority and the family revisited*. New German Critique, (13)
- BERGER, P., LUCKMANN, T. (2001). *La construcción social de la realidad*. Buenos Aires: Amorrortu editores
- BUTLER, J. (1999). *El género en disputa: el feminismo y la subversión de la identidad*. Barcelona: Paidós
- CARABÍ, A. (2003). *Construyendo nuevas masculinidades: la representación de la masculinidad en la literatura y el cine de los Estados Unidos (1980 - 2003)*
- CONNELL, R. (1997). *La organización social de la masculinidad*. Santiago de Chile: Isis-Flasco, Ediciones de Mujeres
- DAVID, D.; BRANNON, R. (1976). *The Forty-nine percent majority: the male sex role*. Addison-Wesley
- ENGELS, F. (2010). *El origen de la familia, la propiedad privada y el Estado*. Biblioteca Pensamiento Crítico, Diario Público
- FONTSECA, C.; QUINTERO, M^a. (2009). *La teoría queer: de-construcción de las sexualidades periféricas*. Revista Sociológica, n° 69, pp. 43-60
- GILMORE, D. (1994). *Hacerse hombre: concepciones culturales de la masculinidad*. Barcelona: Paidós
- GRUPPI, L. (1978). *El concepto de hegemonía en Gramsci*. México: Ediciones de Cultura Popular
- GOFFMAN, E. (2001). *Frame analysis: los marcos de la experiencia*. Madrid: CIS
- HALBERSTAM, J. (2008). *Masculinidad femenina*. Barcelona: editorial EGALES
- HOMER (1999). *La Iliada*. Espasa Libros, S.L.U.
- JOCILES, M^a (2001). El estudio sobre las masculinidades: panorámica general. *Gazeta de Antropología*, 17 (27)
- KAUFMAN, M. (1989). *Hombres: placer, poder y cambio*. Santo Domingo, Colección Teoría
- KIMMEL, M. (1994). *Homofobia, temor, vergüenza y silencio en la identidad masculina*.

Capítol extret de Valdés, T.; Olavarría, J. *Masculinidad/es: poder y crisis* (pp. 49 - 62).

Santiago de Chile: Isis Internacional

- KRIEGER, P. (2004). *La deconstrucción de Jacques Derrida (1930 - 2004)*. Anales del Instituto de Investigaciones Estéticas, nº 84, pp. 179-188
- MALINOWSKI, B. (1962). *Sex, culture and myth*. New York Harcourt
- MERINO, R., DE LA FUENTE, G. (2007). *Sociología para la intervención social y educativa*. Editorial Complutense
- MILLET, K. (1970). *Política sexual*. Madrid, Editorial Cátedra
- *Opiniones de la población de la CAPV en relación a la igualdad de hombres y mujeres*. Instituto Vasco de la Mujer, Marzo, 2004
- PLATERO, R. (2009). *La masculinidad de las biomujeres: marimachos, chicanos, camioneras y otras disidentes*. Jornades Estatals Feministes a Granada. Taula rodona: cossos, sexualitats i polítiques feministes
- PLATÓ (2010). *El banquete: diálogos de Platón*. Editorial Ibéricas
- PRECIADO, B. (2000). *Manifiesto contrasexual*. Editorial Anagrama
- RUBIN, G. (1989). *Reflexionando sobre el sexo: notas para una teoría radical de la sexualidad*. Talasa
- SABSAY, L. (2009). Judith Butler para principiantes. Article publicat el 8 de maig de 2009 al diari argentí *Página 12*
- SÁDABA, T. (2001). *Origen, aplicación y límites de la 'teoría del encuadre' (framing) en comunicación*. Pamplona: Comunicación y Sociedad, 14 (2)
- VÁSQUEZ, A. (2011). *La posmodernidad. Nuevo régimen de verdad, violencia metafísica y fin de los metarrelatos*. Revista Crítica de Ciencias Sociales y Jurídicas, 29

12. Annexos

ANNEX 1: Guió del grup de discussió

- *Algú sap què significa “tomboy”? Traduccions més esteses: marimacho, camionera.*
 - Major socialització amb nens: vestimenta masculina, gust per l'activitat física, etc.
 - És habitual tolerar-ho en les nenes, però a partir de l'adolescència les noies que presenten trets masculins sovint es perceben com un allunyament de les normes de gènere
 - **No és un indicador de l'identitat o de l'orientació sexual**

LAURA/MICKAËL

Com la definiríeu?

- Es masculina o anti-femenina? (li agrada vestir ample, jugar a fútbol, posar-se penis de plastilina i escopir, o sent pànic a dur vestits, maquillar-se i explicar aventures amoroses?)
- S'assembla a la resta de noies? I de nois? En què es diferencia d'elles i d'ells?
- Es comporta com un nen? (adequació rol masculí). Per què? (Fútbol -activitat física-, escopinades i pixar en públic -autoritat espai públic-, força -protecció de dèbils-). Escena del llac: penis de plàstic. Pensau que està al cos equivcat?
- **Apariència física:** influeix en el seu caràcter? (*tímida, observadora, tendra, inexpressiva, masculina, amb força física*). I en la seva acceptació? **Si es presentés amb el mateix aspecte però com a Laura, seria el mateix? Què passaria?**

IDENTITAT

- **Per què es canvia de nom?** Una cosa és transgredir les normes de gènere experimentant a través de la innocència (*juego de niños*, construcció del 'jo') i una altra cosa és canviar-se la identitat... (suposa la consecució del rol masculí: respon a les expectatives socials (Lisa) i cimenta l'engany a casa)
 - *Pensau que la Laura i el Mikaël són persones diferents?* Importància de la **MENTIDA:** la castiga o l'allibera?
 - Per què la Laura s'inventa un alterego sense comentar res a casa?
 - Pensau que si la Laura sabés que el Mikaël és una noia s'hagués enamorat d'ella? (normes socials i heteronormativitat: regla patriarcal)

SOCIALITZACIÓ

- *Pensau que la Laura **aprèn** a comportar-se com un nen? Per què? Com ho fa? Té algun referent? (idea de la jerarquia: qui mana? amic negre, líder: l'observa al camp, es lleva la camiseta, escup i el reta al llac).*
- *Quina creieu que és la relació de la Laura amb la seva família? Com descriure la relació amb el pare? (admiració) I amb la mare? (amor, diferències, enfrontament). I amb la germana? (protecció, afectivitat, tendresa)*
- *Per què defensa a la seva germana petita?*
- *Apart de la Lisa, pensau que algú dels seus amics la tractarà igual quan comenci el curs?*

ANNEX 2: Transcripció del grup de discussió

Leire: Què, què us ha semblat la peli?

Núria: El tema està guai, saps?

Roc: Una mica lenta

Núria: Però el tema està bé.

Leire: I quin és el tema?

Núria: O sigui, està bé que sigui un nen. O sigui, una nena petita que es faci passar per això. O sigui, així com a les altres pelis sempre són nenes grans que es fan passar, doncs està bé el *formato pequeño*.

Leire: Com si fos un joc de nins?

Núria: Clar, en pla ... No es nota realment que sigui una nena.

Leire: Però us ha agradat?

Maria Antònia: És lenta, però...

Laia: A mi m'ha agradat molt. O sigui, és molt guai.

Roc: Home, molt guai..

Núria: No, a jo també m'ha agradat. O sigui, trobo que el tema està bastant bé. O sigui, el tema en pla que siguin nens petits, saps?

Leire: Jo de pelis d'aquestes... N'hi ha una que vaig estar a punt de posar. Es diu *Boys don't cry*, també tracta una tema d'aquests però amb gent més gran. Però a aquella pel·lícula el prota és un transexual. I clar, ella no és un transexual. Ella és una nena que està creixent, s'està començant a construir el seu "jo" ...

Núria: No, és que jo penso que la peli està bé. Essent una nena de 10 anys, que realment sap que vol ser nen.

Anne: Bueno, que vol ser nen... Él se siente un chico, creo yo. O sea, en su casa no puede decir que es un chico, su madre no le deja. Parece como que su padre le entiende... No sé, a mi me ha parecido así. O sea, su madre no le deja, creo yo, ser lo que él quiere. Porque fuera de casa, sino... No sé, tu puedes mentir pero con esa edad... No sé, no me parece a mí que sea un juego de niños, tampoco.

Núria: No, no. Si yo no digo que sea un juego de niños.

Anne: No, no, no, no. Yo creo que es... un ... tío.

Aina: A veure, jo no crec que ... Que ell se senti nen o nena o el que sigui, sinó que li agrada jugar a coses de nens i li agrada fer coses de nens ... I a un moment determinat li han demanat si vols ser... O sigui, li han canviat el nom i ha contestat això.

Núria: Amem, però... Clar, sa mare li ha dit. "¿Por qué siempre haces lo mismo?"

Anne: ¡Se ha puesto un pito de plastilina!

Aina: Pero para probar. Es que es un niño, es un niño que todavía no... No sé

Laia: Jo crec que més que el sentiment que no està al seu cos, sinó que... Se sent més còmode actuant com els nens. És que és normal: un grup on són tots nens i hi ha una nena, i on hi ha moments en que ella s'avorreix perquè ells juguen a fútbol i tal, i ell, com a persona, entra al grup i és ambigu... Tío, doncs òbviament jo trobo que tria ser nen. O sigui, no crec que sigui un tema social sinó de rols, no? Se sent molt més còmode jugant a ser nen.

Anne: Sí, porque en la película se dividen muy bien los roles de las mujeres y de los hombres. Porque a la chica por ejemplo no la dejan jugar a fútbol, y al otro al final sí: tiene cara de tío, parece un niño y los amigos lo aceptan.

Núria: Sí, pero mira a la chica. Le dice: vamos a jugar a maquillarte como a una chica.

Aina: Però ell tampoc li diu que no. Vull dir, són coses que ... Bueno, *pues* em maquilles, saps?

Anne: Sí, él también lo borra. Bueno, yo he entendido que él se quita el maquillaje para ir donde su madre. Y va con el gorro, tapado.

Núria: Sí, a mi això també m'ha estranyat.

Anne: O sea, se ha maquillado, se ha dejado maquillar, ¿de acuerdo? Pero luego cuando sale de la casa, se pone la capucha y va con la cabeza agachada

Roc: Home, però perquè li fa vergonya anar maquillat.

Aina: O sigui, s'ha llevat la caputxa amb sa mare. Vull dir, que tampoc... I lo de sa mare...

Anne: Lo de su madre, se sienta en la cama con la capucha puesta, y su madre se la ha quitado.

Aina: Bueno, però tampoc.. No sé.

Núria: Pero el problema es que la felicita: oh estás muy guapa, sí. En plan, 'te queda bien, te tendrías que hacer esto cada día'.

Aina: Sí, però sa mare tampoc crec que sigui tan radical, en plan "no le deja ser chico"

Roc: Home, la porta agafada del braç...

(Ja, ja, ja, ja, ja)

Núria: Però a l'escola, tio...

Aina: Sí, és com a... No sé. Si comença el curs..

Anne: Lo de la escuela, por ejemplo, cuando se junta con Lisa... Y eso ya no es cuestión de que lo hayan pillado, sino que se junta con Lisa y le dice "muy bien, muy bien que te juntes con Lisa, que siempre andas con tíos". Eso a la madre no le hace ni pizca de gracia. Quiere que ande con niñas. Luego con lo de la escuela sí, la madre no tenía escapatoria y tenía que dar la cara. No que le ponga el vestido, ¡que tampoco lo entiendo!

Núria: Ya, yo tampoco.

Anne: O sea, puede decir 'mira, no. Se llama Laura, es una mujer'. Bueno, una niña. Lo del vestido también es para que se vea que así como va vestido es una niña.

Laia: No creo que le faci a ella, perquè sinó... És que mira com canvia.

Aina: Bé, no sé. Però per les pintes i això... Per anar com un nen... Si sa mare fos realment tan radical, pot ser tampoc la deixaria sortir de casa des d'un principi vestida així.

Núria: Però jo creo que sa mare li ha posat perquè com que ella ja es vesteix com un nen i actua com ells, li ha posat perquè ho creguessin, saps? Que de veritat era una nena.

Aina: Sí, sí. Però dic al principi, quan la tia ja va com un tio. Pot ser si sa mare...

Anne: Sí, la madre fue muy dura.

Roc: Sí, que no la deixaria sortir fora de casa vestida com un nen.

Maria Antònia: Jo tampoc veig a la mare tan radical, perquè al principi quan li ha dit "tengo una amiga", a sa mare li ha estranyat perquè ha dit "tu siempre vas con chicos". Li ha estranyat que tingués una amiga.

Anne: Y le dice, muy bien, es lo que tienes que hacer. Como eres una niña te tienes que juntar con las niñas.

Roc: I representa que s'han anat canviant de casa per la noia?

Núria: Ja, és que és un poc *lio*.

(Ja, ja, ja, ja, ja)

Leire: Això va a judici de cadascú, família! Però a veure, algú sap el que significa el títol de la peli, *Tomboy*?

Tots: No

Leire: La traducció més estesa ho defineix com a "marimacho, camionera". I la veieu prototípicament...

Núria: Marimacho?

Leire: Sí.

Anne: Si dices que esa persona es una mujer y va vestida así, es una marimacho. Naturalmente. Si viste como un hombre y es una mujer.

Laia: Clar, és que per això està bé que siguin nens perquè realment és que... Una nena és un nen. Una persona que depèn del que sigui, si porta un vestit més llarg o més curt, és un nen o una nena. És que és fort com es crea la seva identitat per coses tan simples, no?

Anne: Al final la sociedad decide como es él. Eso nos pasa a todos: eso de que eres una niña y te dan una muñeca porque tienes que jugar con muñecas, porque es lo que te toca. Al final te van creando.

A tí no te dan un camión. Bueno, puede ser, ¿no? Pero lo suyo tiende a rosa. Si al final es una cosa que... Yo creo que te van creando. Y te van imponiendo el rol de mujer, y tienes que ser mujer. Y si eres mujer, hacer esto, esto y esto. Y juegas con las muñecas. Es lo que hacía su hermana en la peli, y él... Él no, él jugaba al fútbol. Bueno, ella o él.

Leire: Eso es un problema, ¿no saber como llamarlo? ¿Si usar él o ella? ¿No será tal vez una necesidad de los demás que suya?

Roc: El què, exactament?

Leire: Que pot ser sigui més una necessitat de la resta per identificar-la com a nena, com a Laura o com a Michael, que la seva pròpia necessitat. A ella no sembla que li suposi un problema d'identitat, senzillament té un alterego: en Michael, fora, al carrer. Però a casa seva continua sent na Laura. I està molt bé això: sap que és un problema ...

Núria (interromp): Clar, està molt bé. O sigui, jo penso que actua igual a casa seva que a fora.

Leire: Sí?

Núria: O sigui, a casa seva actua d'aquesta manera...

Aina: Clar, per això he dit que els seus pares ho tenen com acceptat. Tampoc li donen molta importància.

Roc: La mare la renya, Aina.

Núria: Però sa mare li ha dit, "si tens una altra solució, dim-ho".

Aina: Sí, vull dir que no... *Joder!* Un altre per ventura ja li hauria fotut una hòstia.

Roc: Bé, sa mare li ha fotut una bufetada.

Anne: Vaya disgusto que se ha llevado.

Núria: Però perquè ha dit una mentida.

Aina: Sí, jo no crec que sigui perquè hagi canviat de rol.

Roc: Home, però és el teu fill. T'ha de sorprendre.

Aina: Sí, però ...

Laia: *Bueno*, o... O no. Vull dir, és que per exemple: jo quan era petita tenia una amiga també que ... La meva amiga volia ser un nen. I portava el cabell curt i tal, com ella. Bé, però és que jo crec que li passa a moltes nenes que de petites volen ser nen. Però és que és normal! Perquè els nens poden fer com moltes coses i les nenes estan com a reservades a una... Aviam, les nenes ho tenen com tot molt marcat, no? Tu aniràs de rosa, faràs això, tal. I els nens, alomillor també ho tenen marcat però com que el seu camp és molt més ampli o... *Joder*, quan ets nen el que vols és córrer, no? Doncs a ella la reserven doncs a allò, seure, parar taula i tal. Llavors, a moltes nenes els hi passa que volen ser nens. Llavors clar, ho trobo tan normal que... Que si fos amb gent gran no ho entendria tant.

Miquel: Clar, però estàs diguent que no és una qüestió de gènere o sexe, sinó del que té assignat cada un i quines possibilitats tens, no? O sigui, diguéssim que hi ha unes coses possibles per tios i unes cosses possibles per ties. I en aquest cas seria que tu dius, bé, doncs seré un nen. No per qüestions filosòfiques de gènere o no sé què, sinó per possibilitats, pel que t'assignen.

Laia: Clar, però és que jugant ell (o ella) hi ha un moment en que està com ... Juga els dos papers: es pot maquillar tranquil·lament i alhora pot jugar a fútbol i escopir, no? Llavors s'ha de sentir còmode, però l'han de definir.

Anne: Pero yo no entiendo entonces por qué se mira tantas veces en el espejo, por qué se pone un pito de plastilina..

Aina: Porqué está hecha un lío.

Roc: El que passa és que està veient què ha de fer una nena: la seva germana fa ballet, i a ella no li agrada.

Anne: Yo no lo tengo tan claro.

Laia: O sigui, tu què dius? Que vol ser un nen?

Anne: Yo creo que sí. No lo sé.

Leire: I quines diferències veieu entre el que fa una nena i un nen? En aquesta pel·lícula, per exemple.

Aina: Home, el del fútbol diria que és el que marca més. L'altre, més o menys, continua igual a casa que a fora.

Roc: Els nens es barallen, les nenes no.

Anne: Y los niños defienden a las niñas. Él fuera de casa es un niño, y él fuera de casa defiende a su hermana, que es una niña pequeña. Y su rol es defender y pegar en nombre de su hermana. Su hermana... Bueno, aparte de que tiene 6 años y no se puede defender, ¿vale? Pero sino, supuestamente, tampoco se podría defender. Porque las mujeres, supuestamente, no se pueden defender. Y para eso está el rol del hombre. Creo yo.

Leire: Sí, això és interessant. Porque se asocia el que los hombres están para proteger y para pelearse y para tirar escupitajos y para enseñar musculitos, y las chicas están para mirar. ¿De verdad creéis que eso está tan definido cuando son pequeños?

Núria: A veure, jo penso que quan més petits són més definit està, saps? Perquè quan més gran et fas, doncs ja arriba un punt en que dius: bé, doncs cadascú que faci el que vulgui.

Aina: Jo crec que segueix estant igual d'accentuat, però com a més camuflat.

Núria: Sí, també. Però quan més gran ets, més consciència. I estàs més obert, no estàs tan tancat al que t'estan ficant dins el cap.

Anne: Yo creo que ese rol de proteger y ser protegido existe igual, da igual.

Núria: No, sí, sí.

Leire: I a ella com la definiríeu? És la mateixa, sent Laura o Michael? Canvia molt?

Roc: Jo penso que no.

Laia: S'obri com portes. En comptes de quedar-se mirant el partit, diu: doncs ara que he dit que sóc Michael podré jugar, doncs jugo. Ara podré pegar a un nen per una nena.

Leire: Però a ella la definiríeu com a masculina, com a anti-femenina... Com a què?

Aina: Jo no ho sé, però suposo que embullada.

Miquel: Clar, és que és una nena, no? Tan petita tampoc té perquè tenir les coses tan interioritzades. Pot ser que tingui més possibilitats: ara farà això o ara farà allò, però alomillor no li dóna tanta importància com si ara tu, amb vint-i-dós anys féssis això, tothom li donaria molta importància i tu ho veuries d'una altra manera.

Aina: Per això dic que encara no té molt clares les coses.

Leire: Però per exemple, l'escena on es fa el pito de plastilina...

Aina: Buah, jo aquí ho he passat una penada!

Anne: ¿Cuando está nadando en el lago? Yo digo: "le sale, le sale"

(Ja, ja, ja, ja, ja)

Leire: Però creieu que li fa ganes o ho fa per continuar amb la mentida?

Anne: Pero yo entonces no entiendo por qué lo hace.

Núria: Porque alomejor así lo aceptan más.

Anne: ¿A una chica?

Núria: Alomejor él, como ve que los chicos hacen estas cosas y a ella le gustan las cosas que están haciendo, pues dice: como no me conocen, voy a decir que soy un chico y así podré hacer estas cosas.

Anne: Pero a ver. Cuando conoce a Lisa, están solos los dos. Bueno, él... O ella.

Aina: Però jo això no ho entenc. Com ha estat? Ella ha donat per suposat que era un tio?

Anne: Claro, la chica le estaba hablando en masculino.

Roc: Jo no sabia bé el que era.

Núria: Doncs jo quan s'ha presentat he dit, oh vale és un tio. I a la dutxa ha estat "oh què raro", i després he vist *la cosa*.

Aina: És que la roba i tal ajuda a que la Lisa pensi que és un tio. Si haguessin posat a una noia més femenina...

Miquel: Home, la cosa és més ambigua. Tu amb onze anys et pentinaven de nen, et posaven un vestit o al revés, i colaves de les dues maneres.

Núria: Sí, amb onze anys estàs planíssima.

Laia: Jo crec que està agafant el paper no tant pel sexe sinó per seguir la mentida. Però llavors clar, es fa el petó amb la Lisa aquella... Clar, és que.. Per què? Per què ja se sent noi i el rol no té cap importància? O per què com a nena ni s'ho ha plantejat?

Núria: Home, jo penso que realment sí que li agrada. O sigui, no li agrada en plan "uuu" però sí que li agrada estar amb nenes, saps?

Anne: ¿Cómo?

Núria: O sea, que le gustan las chicas.

Laia: O li agrada aquella persona?

Aina: Sí, és que jo crec que és més això. Que la Lisa aquesta li ha agradat. És que en Michael tampoc demostra, no sé, rollo jo sóc un tio, saps?

Anne: Yo sí creo que demuestra que es un tío, eh. Empieza la pelea. Y fuera de casa demuestra ser tío y dentro de casa no demuestra ser tía. Pero que demuestra ser tío, ¡hombre! Dentro de casa no hace falta ser una mujer, eh! Porque luego no se comporta en el rol de niño. Y fuera de casa sí que se comporta como rol masculino.

Miquel: Pero no puede ser que sea porque le da igual, y para tener más posibilidades ...

Roc: Pots parlar en català!

(Ja, ja, ja, ja, ja)

Miquel: Faci tots els papers que se suposa han de fer els tios?

Leire: Vols dir que és iniciativa seva comportar-se com un nen, o ho aprèn?

Roc: De qui?

Núria: Home, jo crec que està més còmode actuant així.

Miquel: Però aprèn els rols.

Anne: Sí, yo creo que también aprende. Ella aprende el rol masculino, que es una cosa ya impuesta por la sociedad. O sea, no digo impuesta a la persona. Yo no digo que... O sea, yo creo que los roles están impuestos en la sociedad, y hay uno femenino y uno masculino. No hay término medio, el intermedio ya es una cosa rara.

(Ja, ja, ja, ja, ja)

Anne: Es verdad, es así. Entonces, esta persona aprende el rol masculino. Y se mete en el rol masculino, el que está impuesto.

Leire: ¿Pero él es chica?

Anne: Con cuerpo de mujer. Bueno, de niña.

Leire: A ver, con sexo de chica pero con pintas de tío. Quiero decir, chica con rol masculino.

Anne: Pero comportándose como un chico. Si se comportara con una chica no podría meterse en broncas con sus colegas.

Leire: ¿Y si, por ejemplo, al principio en lugar de presentarse como Michael se hubiera presentado como Laura? ¿Sería lo mismo?

Núria: No.

Leire: Per què?

Aina: Perquè no li haguessin deixat. Jugar a fútbol, almenys, no li haguessin deixat. Ficar-se a una brega, tampoc.

Roc: Però també t'acostumes. Vull dir, jo me'n recordo a classe que les nenes sempre jugaven amb nosaltres. Jo penso que si ella va forçant i va diguent: "ei, vull jugar", al final li diran "sí, juga".

Laia: Clar, és acceptar la diferència.

Aina: És que també tot li ha vingut *en bandeja*. La Lisa l'ha tractada com un tio. I ella, 'hola sí, sóc en Michael'.

Laia: Jo crec que si s'hagués presentat com a tia mai s'hagués donat un petó amb l'altra noia. O sigui que en veritat només canviant-li el nom, es converteix en una altra persona. Llavor clar, és del rollo..

Anne: Pero en cambio, siendo tía tampoco podría jugar al fútbol. Porque la otra chica le dice: "A mí me gustaría jugar a fútbol pero no me dejan".

Roc: No, no sabe jugar a fútbol. No es que no le dejen.

Laia: Ja, però perquè no li han deixat jugar.

Anne: Los tíos que juegan mal, aunque sean porteros, juegan.

Núria: Sí.

Anne: Y las tías, no.

Laia: O si ets la nena petita que juga a fútbol, o ets la que li agrada a tots els nens, o ja ets nen. Vull dir, no pots ser una nena jugant a fútbol.

Anne: Yo creo que sí, yo es que no sé. Yo ... Nosotros jugábamos todos. Mis amigas y yo jugábamos, y a nosotras siempre nos han tratado igual. A todas, a las que eran buenas y a las que eran malas.

Roc: También tu pueblo es pequeño.

Anne: Sí, por eso. Por la situación es diferente. Pero nunca me han discriminado por eso. En este caso a las chicas no les dejaban. Y eso pasa.

Aina: Sí, sí.

Leire: Entonces decís que si no se hubiese cambiado el nombre, ¿ni jugaría a fútbol, ni saldría con Lisa ni se pelearía con sus colegas? ¿No sería feliz? Porque se le ve contento.

Miquel: Hombre, si no s'hagués canviat el nom la considerarien *marimatxo* i punto.

Núria: Clar, probablement.

Laia: Alomillor si ja s'hagués presentat com a Laura no faria rol de noi, faria rol de noia i llavors no seria *marimatxo*.

Miquel: Bé, sí, sí clar. Però si hagués actuat igual sense dir que era un tio segurament hagués acabat rebent.

Aina: Però jo aquesta noia no crec que ho hagués fet, eh. O sigui, alomillor hagués seguit com a casa seva. Però vaja, tampoc s'hi hagués ficat. Al primer partit ja la consideraven *tio* i ella ha quedat endarrera. En pla prudent, que tampoc... Jo crec que és més el que diu ella, que no se sent ... Que hagués fet més de tia, alomillor.

Laia: Però no crec que sigui una cosa natural en ella, no crec que... Aviam. No crec que se senti un noi o una noia, sinó que ha estat el nom el que li ha possibilitat jugar un rol que no és el seu. Si s'hagués presentat com a Laura, hauria sigut una noia.

Leire: Estàs diguent que no és el mateix transgredir les normes de gènere que canviar-se la identitat?

Núria, Laia: Com, com?

Leire: És a dir, que sense canviar-se el nom no hagués pogut adaptar-se al rol masculí.

Laia: Jo crec que sí.

Leire: I canviant-se el nom, sí? Ara enteneu perquè al principi hem fet l'exercici dels pseudònims? És una xorrada que no demostra res, eh! Però és curiós com gairebé tots us heu assignat al sexe que sou. És inconscient pràcticament, però ho aprenem.

Roc (dirigint-se a l'Aina): Tu eres un ase.

(Ja, ja, ja, ja, ja)

Laia (dirigint-se a la Maria Antònia): I tu per què t'has posat Mateu?

Maria Antònia: Perquè és el meu segon cognom.

Leire: Però a veure. I si na Lisa hagués sabut que en Michael realment és na Laura, s'hagués enamorat d'ell o hauria estat colega seva, a secas?

Núria: Clar, colega seva.

Maria Antònia: Sí.

Núria: A més després li han dit "qué asco, has besado a una chica". I ella ha dit...

Roc: Ho ha dubtat.

Anne: Y luego al final, cuando le pregunta como se llama...

Roc: Le sonrío.

Anne: O sea, al final Lisa vuelve donde Laura. O sea, luego... Le espera. La espera. Y le dice: "cómo te llamas". No sé, tampoco lo dice con mucho odio.

Núria: No, pero no en plan "oh dios he besado a una chica, qué malo ha sido". Sino en plan...

Aina: Jo crec que li agradava. I ara la putada és que li ha dit que és na Laura. A veure com seguiria la cosa.

Núria: A veure, alomillor també és que la Lisa s'ha sentit obligada en la situació en que era, saps? Perquè estaven tots els nois i alomillor s'ha sentit obligada a dir "Oh sí, qué asco".

Anne: A ella no.. Bueno, yo pienso que no le ha hecho mucha gracia tenerle que bajar los pantalones para verificar. No se le veía muy contenta, tampoco. Yo creo que ella... Yo qué sé, es más presión. Siempre con los roles de la sociedad: las chicas con los chicos y los chicos con las chicas. Yo creo que sí que le gustaba la persona, lo que ella pensaba que era un chico y resulta que es una chica y ... Y luego vuelve.

Laia: Ja, però quan torna li diu "Com et dius?". Aquest to en que li demana com es diu sembla que vulgui començar una relació amb ella però d'amiga.

Maria Antònia: Sí.

Leire: Clar, i això implica una norma, no? Que has de ser hetero. I més en nens petits, no?

Núria: Clar, clar.

Leire: Es dona per suposat que a les noies els hi han d'agradar els nois i al revés?

Anne: Como lo del género, es otra imposición.

Leire: El ser hetero?

Anne: Sí.

Aina: Sí, però hi ha hagut un moment que semblava que li havia de tornar a donar un petó i tot, saps? Enlloc de baixar-li els pantalons...

Anne: Yo creo que no está tan claro si ... ¿Sabes? Es probable, bueno, esto ya es inventar. Pero es probable si la chica le dice a Lisa "me llamo Laura", pues igual no hubiera pasado nada. No lo sabemos. Pero la cosa es que siendo chico pasó, y cuando Lisa se entera de que es chica... Yo he pensado que le iba a dar una bofetada, y no se la ha dado. Se pira. Y la otra también se pira, avergonzada o no sé cómo. Yo creo que se sentía oprimida, con el vestido no se sentía a gusto. Porque era una cosa impuesta.

Núria: Home, però alomillor si des d'un principi li hagués dit que era la Laura alomillor sí que s'haguessin agradat però a la Lisa li hagués costat més transmetre que li agradava una tia, saps?

Laia: Clar.

Núria: Un nen sap que és el que li toca, és el que li ha d'agradar.

Leire: I creieu que això influeix en la seva relació amb els amics, el fet que sigui l'únic que tingui nòvia?

Roc: Jo penso que té la mateixa relació amb els altres nens.

Anne: ¿Dices que si lo hace para conseguir algo?

Leire: Me refiero a que como es chico tiene que estar con una chica y enseñarlo.

Anne: ¿Para ser más chico? Yo no creo.

Aina: El que sí... A l'escena on es banyen al llac, quan el Michael es baralla amb el seu amic negre i li guanya, la càmera enfoca un moment a la Lisa. Rollo "mira com el meu *xorbo* ha guanyat".

Núria: Però jo el de la germana ho entenc.

Aina: Per això et dic, el de la germana sí perquè ella és la petita, això ho entenc més. Però l'altre hi ha hagut el moment aquest on la Lisa mirava com *el seu* petit heroi..

Anne: El momento era...

Aina: I jo passant pena de que el pegassin...

(Ja, ja, ja, ja, ja)

Anne: Las tres niñas, sólo eran tres: la de los pelos, la hermana y Lisa. Ellas ahí al fondo. Luego están los chicos, y luego salen ellos peleando. Y las chicas estaban así, de pié, rectas y mirando. Más que eso de que dices de "mira mi *xorbo* qué bien pega", lo que está haciendo es ser chico.

Aina: La diferencia de roles. Sí, esto también.

Anne: Porque sino luego ella también lo haría en casa. Bueno, no sé. Igual no hay circunstancias para que lo hiciera.

Núria: Home, a veure. És que amb el grup tampoc s'ha donat la situació on estiguessin tots.

Aina: Jo no sabia ni que els amics sabien que estaven junts, saps? Ha estat al final que han dit "has besado a una chica, qué asco". Tampoc s'han donat un petó mai a davant la resta, o sigui que això era més profund al final.

Leire: Més profund?

Aina: Que pensava que ells no ho havien dit o *algo*. Però algú ho ha hagut de dir, que s'havien fet un petó. Un dels dos.

Roc: Alomillor el cotilla aquell els havia pillat. És bastant així...

(Ja, ja, ja, ja, ja)

Leire: I al grup d'amics creieu que hi ha algú *jefillo*, líder? O són tots iguals?

Aina: Tampoc ho sembla.

Anne: ¿El que dirigía el cotarro? Sí, sí

Núria: El negrito aquel.

Anne: Sí, el que le dice “ven a nuestro equipo, somos los sin camiseta” en el fútbol. Es el mismo que luego le dice lo de los pantalones. Y también es el mismo con el que luchan, ¿no? Yo creo que ese.

Leire: Y además es el primero que le dice a Lisa “has besado a una chica, y eso es asqueroso”.

Aina: Alomillor li feia enveja perquè ell sí que s’havia fet el petó amb la *tia*. A saber.

Roc: És que era la única *tia*.

(Ja, ja, ja, ja, ja)

Aina: A veure, no, n’hi havia tres més.

Maria Antònia: Tenien cinc anys i mig...

(Ja, ja, ja, ja, ja, ja, ja)

Aina: Però ella, la Lisa, també era més gran que en Michael.

Núria: Però que devia ser, un any més gran?

Leire: Ei, i amb la família què?

Anne: Buf, qué mal rollo. No sé por qué se comporta la madre así, si iba a tener un hijo.

Núria: Así, ¿cómo?

Anne: No sé, yo al principio he pensado que se iba a morir.

(Ja, ja, ja, ja, ja)

Núria: ¿Deprimida?

Anne: No sé, yo pensaba ‘esta tiene una enfermedad que la palma ya’. Estaba embarazada. No hacía ni caso a los niños, el padre... Yo no sé, no sé.

Núria: Él sí que le hacía caso.

Roc: Sí, pero jugaba con ‘la computadora’

Anne: La escena en la que están en la cocina, la madre le pregunta que cuando libra y el padre le dice ‘el fin de semana, el fin de semana, todo el fin de semana’. O sea el padre tampoco está mucho en casa, y la madre está y no les hace mucho caso. Y las dos hermanas tienen mucha relación.

Aina: I bona, a més.

Anne: Y la chavala, bueno, la mayor se hacía cargo de la pequeña. Cuando se ducha le lava la cabeza, y cosas así.

Aina: A veure, sa mare alomillor tenia un embarç complicat o algo i podia perdre el fill. Tampoc ho sabem, això.

Núria: *Ja, ja, ja, ja, ja!* A veure, però sí que estava pels fills, lo que embarçada de cinquanta kilos no pot anar perseguint-los darrera.

(Ja, ja, ja, ja, ja)

Núria: No, però li feia més cas. Son pare no.

Anne: Sí, pero que a ver. Ella está en la cama tirada todo el día, él al menos juega con ella a cartas en el sofá. Bueno, no sé. Igual es normal, quien sabe.

Núria: Efectivamente.

(Ja, ja, ja, ja, ja)

Anne: Pero también creo yo que la hermana mayor sí que le va un poco el rollo de cabecilla de familia. Puede ser que como el padre no está mucho en casa, ella lo quiera acompañar, no sé. Y a ver, su madre está embarazada. Quien cuida de su hermana es ella, quien le lava la cabeza a su hermana es ella, su madre lo único que hace es coger a la hermana pequeña y sacarla, y a la otra que le den.

(Ja, ja, ja, ja, ja)

Anne: No sé, sí que creo que tenía un poco ese rol.

Aina: A veure, que també confien molt en aquesta nena per tenir només onze anys.

Roc: Jo també penso això. Li donen les claus de casa, 'entra y sal cuando quieras'.

Leire: I amb la germana molt bon rollo, no?

Núria: Ya ves!

Laia: Sí, sí!

Roc: Ella sap que la seva germana vol ser un nen.

Aina: Home, és que l'estima igual! És la seva germana i ...

Laia: Clar, però sent tan innocent és guai perquè llavors és *rollu* normal però alhora sí que li mola que sigui un nen perquè és allò que diu "sí porque mi hermano me defiende de los demás". Li mola aquest joc que sap que el seu germà com a nena, no fa.

Anne: Y la lleva encima del hombro.

Laia: En veritat no mola perquè sent tan petits ja té interioritzat el que pot ser un nen o una nena i li mola que sa germana sigui nen, d'acord. Però també és guai que ho vegi amb una mirada tan innocent i digui 'ah vale, ets un nen'. I li talla el cabell i tal. Però és molt *gore*, tan peque ja...

Leire: I cap al final de la peli, quan la noia es presenta a la Lisa com a Laura... Què creieu que passa? Quan començi el curs l'acceptaran, la marginaran?

Núria: Home, jo crec que sí que li faran un poc el *vacío*.

Maria Antònia: Perquè els nens petits són cruels.

Anne: Yo creo que siendo mayor, la marginarían igual. Digo, eso pasa con dieciséis años y no sé yo si sería peor.

Miquel: Es que dieciséis es una mala edad.

Anne: Bueno, pues entonces con veintitrés.

Aina: A ver, a ti si te pasaba esto *li feies* el vacío?

Anne: ¡Pero hay gente y gente!

(Ja, ja, ja, ja, ja, ja!)

Anne: No, pero yo pienso que la sociedad no está ...

Roc: ¿Preparada?

Anne: No, es que tenemos tan interiorizados esos roles de mujer y hombre, tanto conscientemente como inconscientemente, que nos cuesta. Y hay gente más tolerante y más intolerante, pero que nos cuesta a todos, eso seguro. Y lo que tú has dicho antes, sobre si tu hijo o tu hija... Yo creo que sí, a todos nos costaría. Pero porque ya lo hemos interiorizado, y lo tenemos metido ahí. Todo el día, venga. Está en todos lados. Y algunos aceptan mejor, otros aceptan peor. Pero con veintitrés años, aquí...

Aina: Home, jo crec que si ho veus des de fora també és més fàcil, saps? Però si alomillor tens un fill i et diu això, doncs sí... Alomillor et costarà un poc més.

Anne: Tu imagínate que mañana yo te vengo a tí y te digo 'oye Aina, que me siento hombre'. ¿No? Imagínate. *Está colgada*, piensas.

(Ja, ja, ja, ja, ja)

Anne: Es que es verdad. No lo aceptaríamos así como así.

Núria: No, pero si eres pequeño te cuesta más entenderlo, ¿sabes?

Leire: Vols dir?

Núria: Home *tia*, els nens petits són súper dolents.

Anne: ¡Pero mira la hermana!

Núria: Pero porque la hermana le quiere un montón y lo ve como su ídolo. No sé..

Leire: Això de nenes que de petites volen ser nois és bastant habitual. No és cent per cent segur ni sempre veritat, però sí és cert que passa sovint. Però arriba un punt, que sol ser durant l'adolescència, on d'alguna manera ja les noies es feminitzen per passar a ser dones.

Miquel: Però això... És veritat, vale. Els rols sempre hi són, però quan tu ets petita i tens cinc anys, et són més igual els rols. No ho tens tan interioritzat: si vols jugar a fútbol, jugues a fútbol. És que tots ho hem fet, saps?

Leire: Per això dic que després, als setze anys, ja no hi ha tantes noies que juguin a fútbol.

Miquel: Però perquè als setze anys ja ho tens molt interioritzat. Després sí que costa, i després si ho fas, ho fas conscientment i ho fas d'una altra manera. No ho fas perquè sí, perquè vull jugar a fútbol,

perquè jo també tenc dret a jugar a fútbol. Sinó que moltes vegades, tot i saber que tens uns límits, decideixes fer-ho. Però ja no és així perquè sí, saps? Ja saps quin rol és el teu, en teoria.

Laia: Clar, a la peli ho ha dit. És més fàcil trencar amb aquests rols, però quan et vas fent adolescent i el teu propi cos ja et marca cap a un cantó o cap a l'altre... Clar, trencar amb el teu cos i amb el teu rol, i així i tot dir que allò ets tu.. Ja no és el mateix, no? I un cop estàs a l'adolescència et tornes una noia.

Leire: I el tema de la identitat, l'enteneu tan fixa? Tan 'o esto o lo otro'? En plan, no és quelcom que pugui anar canviant al llarg del temps cap a altres formes més complexes, múltiples?

(Silenci)

Leire: Vull dir que tot ajuda a que ens fem una idea del món, una idea que sovint és fixa i inamovible. No creieu que poden haver-hi altres formes?

Anne: ¿De rol?

Leire: Por ejemplo. Y ya no de rol, sino sobre la propia identidad. O sea, que yo sea chica pero me pelee con veinte años..

Anne: Pero eso es el rol. Yo creo que la identidad es una cosa. Yo puedo ser mujer y no cumplir los roles de mujer. La sociedad lo vería mal, igual que lo de la pelea. Y es normal. Tu ves peleando a una chica con un chico y no lo ves normal, dices 'este tío está loco, ¡que le está pegando a una pava!' Claro. Primero, no puede ser que la pava le pegue al pavo; y dos, tu eres indefensa y no puedes pelear.

Miquel: Bé, però amb la identitat i el rol... El fet de dir 'sóc home' o 'sóc dona', què és? O sigui, definiu-ho. Suposo que els transexuals diran una cosa, però si ja consideres que ser un home o ser una dona és una cosa més concreta, els rols i l'identitat aniran lligats. Si tu em dones una definició de dir 'vale, home senzillament és que tens genitals masculins'. Vale, doncs una cosa serà la identitat i l'altra els rols que compleixis, podràs tenir el gènere masculí i podràs fer el que vulguis. Això no té per què entrar en conflicte: hi ha *ties* que se senten ties perfectament i fan qualsevol cosa. No vol dir que no se sentin ties, perquè ho entenen així, saps? Ho entenen simplement com una cosa més biològica. Si tu ja ho entens d'una altra manera, o si ja caracteritzes els homes i les dones d'una altra manera, és que és el mateix. És el mateix. M'entens?

Leire: Sí.

Miquel: Que depèn del que tu o la societat entengui com a 'home' i com a 'dona', per dir si identitat i rols són coses separades o el mateix. Per exemple, encara que tu tenguis pito i facis coses de tio, pots seguir diguent que 'som un tio'. I el mateix amb les ties. Depèn del concepte que li donis tu.

Anne: Pero es que no creo que el género y el rol vayan juntos, sí el sexo. Entonces es eso: si yo soy mujer, no tengo cuerpo biológico de mujer, sino yo tengo mujer y asumo el rol de mujer. Y ahora está de moda...

Roc: Què dius?

Anne: ¡Es verdad! Hay tías que lo hacen, ¿no? O sea, primero ponerle un nombre neutro a tu hijo, vestirlo de una manera neutra y lo que siempre se dice: que elija él su género, su rol y su forma de actuar. Porque al final si tu eres Maite, y te tienes que vestir así y te tienes que comprar falda, al final estás construyendo un género, un rol y una persona. Y eso, al final, va ligado a la identidad. Entonces yo creo que género, rol e identidad van ligados. Porque así nos asignan. No tiene porqué, pero sí. O sea, no creo que el sexo vaya ligado con el rol. Pero creo que al final... Porque mucha gente no te da la opción de elegir. Luego puedes elegir tu, pero ya vienen los reproches de la sociedad y tal.

Leire: En plan *yo contra el mundo*.

Anne: Sí, claro. Por eso, tu imagínate que ha elegido ser un niño. Pues ahí se ve el rechazo de la sociedad.

Roc: Pero a él se lo han inculcado.

Anne: ¿A él? Yo no creo que le hayan inculcado el rol femenino, porque no actúa como una persona femenina ni fuera ni en casa. Yo creo que él, hasta el momento del vestido, es bastante libre. En el momento del vestido, ya le están imponiendo una cosa. No sé. No sé, ya está.

(Ja, ja, ja, ja, ja, ja)

Leire: Entonces, tarde o temprano, ¿Creeis que nos imponen nuestra manera de ser?

Aina: A veure, però mira després: torna a vestir com sempre. I si sa mare li posa el vestit jo crec que és perquè ha dit una mentida i perquè no li convé al nen, però no pel fet que jugui a ser nen.

Miquel: Al final tries tu, no?

Aina: Clar. Jo ho entenc més així. Al final el nen torna a anar vestit igual.

Núria: Però a veure, és que que porti el nen a casa de la Lisa i li faci dir "sóc la Laura". Així la tractaran com a tal.

Aina: Però jo crec que la mare passa més pena de que el noi arribi a classe i sigui un 'hola, Laura', saps? I que els altres nens comencin a fer-li conyetes. És millor que ho digui abans. No és tant pel fet que la nena s'hagi comportat com un nen.

Leire: O sigui que és per dir mentides, no?

Aina: Si és que la mare li ha dit 'dame otra solución, si la tienes'.

Laia: No, però el que li fa sa mare és també com molt bèstia. Encara que pugui semblar la única opció i tal, hòstia! De cop, al nen/nena li fiques un vestit, li dius 'et dius Laura'.

Anne: Yo creo también, no sé. Que él miente cuando dice su nombre, pero es que no sabemos si miente en algo más.

(Ja, ja, ja, ja, ja, ja, ja)

Anne: Ui, no sé, no sé.

Núria: ¿Pero a qué te refieres?

Anne: No sé. O sea, él.. Ella dice 'yo me llamo Michael'. Mentira, se llama Laura. Eso es mentira. Pero de ahí para adelante, ¿qué dice? No lo dice más. La única mentira es esa.

Núria: Però és el fet que ella ja diu que és un nen. Per això quan sa mare li diu 'vés a dir-li a tothom que ets una nena', el fet que el seu nom real sigui femení... Li canviarà la perspectiva que els altres tenen d'ella.

Anne: Identidad y rol, por eso van unidos. Porque si yo soy Michael, ya está.

Miquel: Pero esa es la identidad que te dan los demás, ¿no? Que por llamarte Michael te asignen esos roles... Eso lo hacen los demás.

Laia: És que al ser tan petit, el que li fa ser tractat com un noi és el nom. Perquè si fos més gran el seu cos diria què és, i el nom seria com un afegit. Però ara com a nens, és el nom el que li canvia.

Maria Antònia: I a més amb la germana com a contrapunt, així es veu molt més clar perquè diem que la Laura actua com un nen.

Núria: Clar, però el que ha dit l'Anne abans. Que, o sigui... Que a casa seva també actua com un nen.

Leire: Però això d'actuar com un nen lliga més amb el que la Laia ha comentat abans, sobre la major llibertat dels nens i d'allò masculí a l'esfera pública.

Aina: Però a veure, a aquests dos nens els hi donen molta llibertat eh!

Núria: Bé, però son pare i sa mare són bastant hippies.

Aina: A jo, per exemple, no sé si m'haguessin deixat dur la meva germana de cinc anys amb un que en té onze, saps?

(Ja, ja, ja, ja, ja, ja)

Aina: És raro.

Miquel, Núria: No.

Aina: Bé, però els hi donen molta llibertat a aquests nens. Tampoc estan molt damunt ells, com a que la nena agafa un poc més el paper... No sé si de papá, mamá. No sé quin paper agafa, però que...

Anne: Pero también antes ha cogido más veces el rol masculino. Porque su hermana dice que él siempre la defiende y siempre la saca de líos. Eso es el rol masculino, y antes ya lo había hecho.

Entonces yo también pienso que antes también tenía un rol masculino. No sé si antes se llamaba Michael...

Núria: Jo crec que sí, perquè sa mare s'ha quedat en plan "ja ha tornat a fer això una altra vegada".

Aina: Sí, això també. Jo no ho havia interpretat així, però...

Núria: Quan la Lisa ha anat a buscar el Michael, ha obert la germana i ha demanat "està Michael?", i la germana ha improvisat, però sabent ja... O sigui, després li ha dit a la Laura 'ya has vuelto a hacer lo mismo'. O sigui, no li ha dit exactament això però a jo m'ha donat la sensació que no és el primer cop que fa això.

Maria Antònia: Sí, a jo també.

Leire: Vol dir que sa mare sempre actua igual?

Núria: O que no s'havia enterat fins ara. Per això sempre li diu 'siempre vas con chicos'. Alomillor no s'havia enterat de què...

Roc: O s'havia alterat perquè no li agradava que anés sempre amb nens, perquè en el fons volia que actuàs com una nena i no com un nen. I potser per això s'emociona tant quan la veu maquillada.

Aina: Si, a veure. Que s'alegra està clar, però que tampoc és... *Tio*, que un altre alomillor l'obligaria a anar vestida com una nena. Sa mare li posa el vestit perquè sap que no li agrada dur això.

Leire: La pel·lícula és tan ambigua que deixa lliure interpretació a tothom. Crec que amb això en tenim suficient. Moltes gràcies a tots per aguantar!